

STUDIU

STATUTUL FORȚELOR PACIFICATOARE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA.

Statutul forțelor pacificatoare în dreptul internațional: Cazul Republicii Moldova. Rolul și misiunea forțelor rusești de pacificare în Republica Moldova – abordări științifico-practice cu privire la jurisdicție și responsabilitatea forțelor de pacificare, în contextul acordului de încetare a focului din 21.07.1992 încheiat între Republica Moldova și Federația Rusă. Aplicarea legislației penale în privința soldaților ruși care comit infracțiuni/contravenții pe teritoriul Republicii Moldova.

Autorul studiului:

Vitalie Gamurari, dr. conf.univ., Academia de Științe a Moldovei

Coordonator de ediție:

Ion Manole, Asociația Promo-LEX

Procesare computerizată:

„Depol Promo” SRL

Promo - LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

Asociația PROMO-LEX

str. Dumitru Rîșcanu, 11, of. 41, Chișinău, Moldova

Tel./fax: 00 373 22 450024

E-mail: info@promolex.md

www.promolex.md

Toate drepturile protejate. Conținutul Studiului poate fi utilizat și reprodus în scopuri non-profit și fără acordul prealabil al Asociației Promo-LEX cu condiția indicării sursei de informație.

Studiul a fost realizat în cadrul proiectului ”Consolidarea respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova”, implementat de Asociația Promo-LEX, cu suportul financiar al National Endowment for Democracy (NED). Opiniile exprimate aparțin autorului și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Asociației Promo-LEX și National Endowment for Democracy (NED).

CUPRINS

Introducere	4
1. Tipologia misiunilor de menținere a păcii și baza juridică a acestora	6
2. Obiectivele și sarcinile operațiunilor de menținere a păcii la început secolului XXI	11
3. Atribuirea responsabilității statului – argument juridic ce influențează în mod direct imparțialitatea unuia dintre mediatori	16
3.1. Evoluția declanșării conflictului „transnistrean”	16
3.2. Practica internațională privind responsabilitatea unui stat pentru faptele internaționale ilicite	17
3.3. Rolul OSCE în crearea formatului de negocieri privind reglementarea conflictului „transnistrean”	20
3.4. Aplicabilitatea jurisdicției în domeniul drepturilor omului ca criteriu al culpabilității unui stat pe plan internațional	21
4. Dreptul de ocupație și aplicabilitatea lui în cazul conflictului „transnistrean”	24
5. Jurisdicția aplicabilă în raport cu membrii forțelor armate ale unui stat staționate pe teritoriul altui stat	28
5.1. Aspecte teoretice	28
5.2. Cazul personalului contingentului Federației Ruse situat în zona de conflict a Republicii Moldova	29
5.3. Practica internațională	30
6. Criteriul umanitar în activitatea Operațiunii de Menținere a Păcii	33
7. Aspecte privind punerea în aplicare a justiției tranziționale	36
Încheiere	38
Concluzii și recomandări	41

INTRODUCERE

Procesul de destrămarea URSS, ce a durat mai mulți ani, a fost însoțit de un șir de conflicte armate interne sângeroase cu efecte de lungă durată – fie susținute artificial și propagate de autoritățile centrale sovietice pentru neadmiterea unui „divorț” civilizat în condițiile unui stat enorm, menținut în mare parte pe concepte de constrângere și pe o ideologie falsă în raport cu valorile general-umane, fie bazate pe ura interetnică ce a mocrnit timp de zeci de ani și care a ieșit la suprafață aidoma unui vulcan incontrollabil. Cu regret, Republica Moldova nu a scăpat de acest destin mizerabil, care nu a permis și continuie să nu permită societății moldovenești să se dezvolte activ și să implementeze cu succes valorile și bunele practici europene.

Declanșarea conflictului „transnistrean” a avut efecte tragice pentru întreaga societate moldovenească, căci s-au pierdut vieți omenești. Spre deosebire de alte conflicte din spațiul fostei URSS – Georgia (Abhazia și Osetia de Sud), Armenia și Azerbaidjan (Nagorno-Karabah) sau Tadjikistan, conflictul „transnistrean” este unul pur politic și nicidecum unul interetnic, așa cum se încearcă a fi prezentat de unii comentatori, fapt confirmat de mai multe surse naționale și internaționale.

Obiectivele studiului în cauză sunt de a aprecia din punct de vedere al dreptului internațional ce a avut loc în Republica Moldova, cum este calificat conflictul de pe Nistru și în ce măsură implicarea unui stat terț (Federația Rusă) poate fi privită ca imparțială. În egală măsură, trezește interes oportunitatea Acordului de încetare a focului din 21.07.1992 încheiat între Republica Moldova și Federația Rusă, care și-a asumat și funcția de garant al securității în zonă, în condițiile în care obiectivele acestui acord nu au fost și nici nu s-au dorit a fi atinse, iar situația din zonă pare a fi una provocatoare de fiecare dată, atunci când autoritățile de la Chișinău încearcă să promoveze o politică independentă și în interesele propriilor cetățeni.

Referindu-ne la conflictele ce au avut loc pe teritoriul ex-URSS menționate anterior, trebuie să ne axăm și asupra formatului forțelor pacificatoare. Încetarea conflictului din regiunea georgiană Osetia de Sud a avut loc în baza Acordului semnat la 24 iunie 1992 între Federația Rusă și Georgia privind principiile reglementării conflictului. Conform acestui acord, în regiune au fost dislocate forțe pacificatoare în componența a 3 batalioane – rus, georgian și osetin. Observăm aspecte similare cu cazul Republicii Moldova. Conflictul din regiunea georgiană Abhazia a încetat în mare parte în urma dislocării contingentului rusesc în calitate de Forțe Colective de menținere a păcii CSI, în baza Acordului de la Moscova privind încetarea focului, semnat între Georgia și Abhazia (în calitate de parte beligerantă și de subiect de drept internațional) sub „egida Rusiei” în 1994. În plus, în august 1993 Consiliul de Securitate al ONU prin rezoluția nr.858 (1993) a decis înființarea misiunii ONU pentru monitorizarea situației din Georgia, obiectivul căreia era monitorizarea acordului anterior de încetare a focului din 27 iulie 1993. În egală măsură atenționăm că și OSCE a fost activ implicată în procesul de monitorizare a procesului de reglementare a ultimului conflict.

Atât în cazul Republicii Moldova cât și al Georgiei (Osetia de Sud) observăm aceeași tendință. Federația Rusă în mod unilateral își asumă statutul de pacificator, în lipsa competențelor acordate de ONU, organizație ce poartă principala responsabilitate pentru menținerea păcii și securității internaționale. Mai mult, în conflictul de pe Nistru forțele Federației Ruse staționate în Republica Moldova drept consecință a destrămării URSS, au participat în mod direct de partea separatiștilor, fapt confirmat de mai multe surse, la care vom face referință pe parcursul studiului. O confirmare a celor expuse este și prezența părților semnatare a Acordului de încetare a focului – Republica Moldova și Federația Rusă. Cea de-a treia, așa numita parte „Transnistria” apare ulterior, în cadrul Comisiei unificate de control, fiind promovată de Federația Rusă, fapt ce din start nu corespunde intențiilor semnatărilor acestui acord. Iar rolul de „pacificator” pe care Federația Rusă și l-a asumat în mod unilateral (chiar dacă formal Chișinăul a dat acest acord, deoarece nu se știe în ce condiții a avut loc aceasta) vine în contradicție cu conceptul forțelor de menținere a păcii elaborat în cadrul ONU, la care ne vom referi ulterior.

Doar un exemplu – unul din obiectivele forței pacificatoare este punerea în aplicare a procesului de dezarmare, demobilizare și reintegrare a foștilor combatanți, pe când realitatea din zona de conflict este cu totul alta – de la introducerea posturilor pseudo-vamale și de pseudo-grâniceri, până la încălcarea sistematică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În calitate de surse la elaborarea studiului vor servi lucrările științifice autohtone și străine, practica Republicii Moldova, a Federației Ruse, a altor state, dar și a administrației de facto a regiunii „transnistrene”, inclusiv prezente prin declarații și documente. În plus, în cadrul studiului vor fi utilizate surse precum Raportul „Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale așe crizei separatiste din Moldova”, elaborat de Asociația Avocaților orașului New York precum și cazul examinat de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului în anul 2004 Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei.

Evenimentele din ultimii ani au abordat și alte întrebări – în ce măsură este argumentată prezența unui contingent militar și de ce acesta nu poate fi înlocuit cu unul polițienesc, de observatori, care să fie mediat nu de un stat care a demonstrat lipsă de imparțialitate și o organizație care nu posedă resursele necesare (nu este vorba doar despre cele financiare), ci de organizații internaționale care posedă și capacitatea respectivă și se bucură de o autoritate în acest sens. Este vorba despre ONU și Uniunea Europeană.

Un alt subiect important abordat tot mai des inclusiv de societatea civilă – în ce măsură autoritățile de la Chișinău pot aplica jurisdicția sa în raport cu persoanele ce comit încălcări grave ale drepturilor omului sau fapte ce sunt calificate infracțiuni conform legislației penale. Încercăm să presupunem evenimentele ce vor urma după o posibilă soluționare politică a conflictului „transnistrean” – punerea în aplicare a mecanismelor și institutelor justiției tranziționale, altfel spus a procesului de reconciliere la nivel național a societății moldovenești? Reieșind din practica acumulată de justiția tranzițională, începând cu anii 70 ai secolului XX și până în zilele noastre, admitem instituirea unor Comisii pentru adevăr, Comisii de anchetă, Comisii de reconciliere etc. Dar cum rămâne cu persoanele culpabile de comiterea infracțiunilor pe care dreptul internațional penal le consideră „crime de război” sau „crime contra umanității”? Practica ne demonstrează că pentru asemenea „fapte” persoanele nu pot fi amnistiate. Este vorba în egală măsură de persoanele ce au comis asemenea „fapte” de ambele părți (beligerante) implicate în conflict, inclusiv de cetățenii ruși din cadrul structurilor subordonate Federației Ruse. Iată o întrebare și mai simplă – în ce măsură reprezentanții contingentului armat gestionat de Federația Rusă sau de administrația de-facto sunt supuși urmăririi penale în cazul comiterii unor infracțiuni în contextul exercitării funcțiilor sale?

Odată cu aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană frontiera de vest a Republicii Moldova a devenit frontieră cu Uniunea Europeană. Aceasta la rândul său a condus și conduce inevitabil la „internaționalizarea” chestiunii „transnistrene”. Implicarea Uniunii Europene în calitate de actor direct în procesul de negocieri este o șansă poate unică în soluționarea acestui conflict „înghețat”, târăgănarea căruia este unul din obiectivele administrației de-facto din „Transnistria” și evident a susținătorilor săi. Vom încerca să demonstrăm pe parcursul studiului că înlocuirea formatului actual cu unul aflat sub gestionarea directă, de exemplu, a Uniunii Europene sau a ONU, este acea soluție asupra căreia trebuie să se insiste tot mai mult de către autoritățile de la Chișinău. Punerea în aplicare a unui contingent polițienesc, de observatori imparțiali va duce inevitabil la implementarea unor proiecte de durată, la democratizarea regiunii respective, dar și a Republicii Moldova în general, la minimalizarea efectelor produse de zona care în occident este acceptată ca „zonă gris”.

Pe de altă parte, aderarea Croației la Uniunea Europeană, țară care a trecut printr-un conflict sângeros și care a putut să-și gesească forțe pentru a reveni la democrație și la valorile general-umane, să restabilească societatea, inclusiv prin intermediul mecanismelor și institutelor justiției tranziționale, ne permite să privim cu speranță în viitorul statului Republica Moldova.

1. TIPOLOGIA MISIUNILOR DE MENȚINERE A PĂCII ȘI BAZA JURIDICĂ A ACESTORA

Sub noțiunea de operațiune de menținere a păcii (OMP) se au în vedere operațiuni cu caracter militar, create de organul competent al ONU, ca regulă Consiliul de Securitate în baza Capitolului VI și/sau VII ale Cartei ONU, sub comandamentul unic și conducerea operativă a Organizației, în persoana Consiliului de Securitate sau a Secretarului general al ONU. Din această categorie nu fac parte cazurile de aplicare a forței în baza hotărârii Consiliului de Securitate al ONU drept sancțiuni împotriva unui stat agresor, în cazul în care militarii din rândul forțelor armate, ce acționează în numele Consiliului de Securitate al ONU, capătă statut de combatant.

Legea Republicii Moldova definește operațiunile internaționale de menținere a păcii ca: „acțiuni de securitate colectivă, autorizate de către organismele internaționale abilitate, efectuate cu consimțământul părților beligerante și menite să asigure respectarea unui armistițiu negociat și să contribuie la crearea premiselor de susținere a eforturilor diplomatice în vederea stabilirii în zona de conflict a unei păci durabile și prevenirii unor noi conflicte internaționale sau interne, precum și în scopul asigurării securității cetățenilor, respectării drepturilor lor și acordării de asistență la lichidarea consecințelor conflictelor armate.”¹

Noțiunea de OMP nu este expres prevăzută în Carta ONU, ceea ce abordează chestiunea fundamentării juridice și a determinării caracteristicilor ei generale. Originalitatea OMP rezidă din faptul că mijloacele militare care sunt puse în aplicare sunt utilizate de o manieră imparțială. Aceasta a și servit drept fundament pentru conceptul creării lor în baza unui ipotetic „Capitol VI și jumătate” al Cartei ONU, situându-se între mijloacele nemilitare ale Capitolului VI și acțiunile coercitive ale Capitolului VII, în cadrul căruia forța este reprezentată sub forma unor sancțiuni impuse unui stat, comportamentul căruia prezintă pericol pentru pacea și securitatea internațională.

În realitate, dispozițiile art.40 al Cartei ONU privind „măsurile provizorii” se situează cel mai aproape de filozofia generală a operațiunilor de menținere a păcii.

La modul general, ONU cere prezența a două condiții prealabile pentru desfășurarea unei operațiuni de menținere a păcii: acordul părților în conflict și respectarea efectivă a procesului de stopare a focului. În realitate, doar prima condiție își găsește originea în dreptul internațional. Principiul egalității suverane a statelor impune respectarea integrității teritoriale a statelor, protejează statele de o eventuală pătrundere neregulamentară a străinilor pe teritoriul lor. Principiul neintervenției se referă la sarcinile ce decurg din competența unui stat în raport cu alte entități.

În sfârșit, principiul neaplicării forței interzice orice prezență militară străină neagreată din partea altui stat, considerând-o drept acțiune armată care se implică în afacerile sale interne. Doar o hotărâre a Consiliului de Securitate în baza Capitolului VII al Cartei ONU poate legifera o asemenea acțiune. Totuși, operațiunile de menținere a păcii nu se referă strict la Capitolul VII al Cartei ONU. Având un caracter non-imperativ, operațiunile de menținere a păcii trebuie în mod automat să aibă acordul prealabil al statului pe teritoriul căruia se vor desfășura.²

1 Legea Nr.1156 din 26.06.2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii (art.1). Publicat: 30.11.2000 în Monitorul Oficial Nr.149.

2 Paye O. Les opérations de mention de la paix et les nouveaux désordres locaux, p. 98, în « A la recherche du nouvel ordre mondial – II. L'ONU: Mutations et défis. Editions complexe, 1993 ».

Conceptul operațiunilor de menținere a păcii apare odată cu criza din Suez din 1956. Consiliul de Securitate a fost paralizat prin dublul *veto* al Franței și al Marii Britanii. Pentru a justifica noua formulă de operațiune, neprevăzută de Capitolele VI și VII, Secretarul general al ONU Dag Hammarskjöld s-a referit la un capitol „VI bis” sau „VI și jumătate”. Aplicarea unei asemenea operațiuni implica exprimarea consimțământului din partea beligeranților. Referințele făcute la titlul Capitolului VII permit, după părerea unor autori, impunerea măsurilor coercitive în lipsa acordului părților.³

Operațiunile de menținere a păcii permit instituirea unor mecanisme variate. În acest sens profesorul P.M. Dupuy face diferență între operațiunile de menținere a păcii „declanșate în scopul aplicării simplelor recomandări, cu acordul statelor cointeresate în încetarea focului în teren” și „contingentele militare naționale, având la origine un acord negociat în numele ONU de către Secretarul general al ONU cu statele cărora le aparțin forțele militare”.⁴ Drept exemplu poate fi adus cazul Cambodjei din 1991 sau cazul Iugoslaviei din 1992. Începând cu 1990, când realitățile politice au permis funcționarea normală, Consiliul de Securitate a mărit numărul operațiunilor de menținere a păcii, ceea ce a dus la diferite interpretări ale acestei noțiuni.

Operațiunile de menținere a păcii a Națiunilor Unite au cunoscut o dezvoltare fără precedent odată cu terminarea „războiului rece”, în special începând cu anul 1992. În anul 1992 trei operațiuni au fost lansate în Cambodja, în fosta Iugoslavie și în Somalia, iar în 1993 încă una în Mozambic. Pe parcursul anului 1992 numărul personalului ONU angajat în teren depășea cifra de 50.000 de persoane, cu un buget total de 2,5 mlrd \$ de la finele anului 1992.

Forțele Națiunilor Unite pentru menținerea păcii nu sunt nici forțe armate ale Consiliului de Securitate pe care acesta le poate constitui în baza art.43 și 47 al Cartei ONU, nici cele oferite de către statele membre în baza unei invitații (exemplul Coreea, 1950) sau a unei autorizații (cazurile din Golf, 1990 și Somalia, 1992) din partea Consiliului de Securitate, ultimele două având posibilitatea să utilizeze măsuri coercitive în scopul restabilirii păcii pe plan internațional sau a securității în regiunea nominalizată.

Forțele de menținere a păcii diferă de forțele citate, în special prin mandatul său care are ca obiectiv principal menținerea păcii.⁵ În acest domeniu putem distinge între două tipuri de operațiuni gestionate de ONU. Una constă în trimiterea unei misiuni de observatori. De exemplu, organismul Națiunilor Unite împuternicit de supravegherea armistițiului în Palestina (ONUST), 1948 și Grupul de observatori militari al Națiunilor Unite în India și Pakistan (UNMOGIP), 1949. În cazurile menționate misiunea are doar funcția de observare, fără a exclude orice posibilitate de a juca un rol activ. În plus, ele nu sunt înarmate. Ele nu sunt forțe preocupate de chestiunile aplicabilității dreptului internațional umanitar.

Alt tip de operațiuni este acel în cadrul cărora forțele ONU au un mandat specific de menținere a păcii, respectând acordurile de armistițiu sau de încetare a focului, ce constituie o condiție prealabilă pentru desfășurarea acestor forțe. Prin urmare, o operațiune de menținere a păcii este un acord interimar, ce vizează întreținerea condițiilor de pace și de securitate necesare, inclusiv împiedicând revenirea la ostilități, pentru a permite desfășurarea negocierilor ce ar duce la reglementarea diferendului. Ideea constă în faptul că prezența fizică a unei forțe multinaționale, neutre și imparțiale ar avea asupra combatanților un important caracter de descurajare.

3 Petit Y. Droit international du maintien de la paix. L.G.D.J. Paris. 2000, p.7.

4 Dupuy P.M. Droit international public. 4-em ed., Dalloz. Paris. 1998, p.504.

5 Baza juridică a forțelor de menținere a păcii a fost un timp anumit discutabil, dat fiind că ele nu sunt menționate de Carta ONU, însă în practică, legalitatea lor nu a fost contestată atunci când ele sunt constituite de Consiliul de Securitate al ONU.

Contingentele ce fac parte din forțele de menținere a păcii sunt acordate de state benevol, la adresarea Secretarului general al ONU. În plus, guvernul din teritoriul în care forțele de menținere a păcii vor fi dislocate, precum și cealaltă sau celelalte părți implicate în mod direct în conflict, trebuie să acorde consimțământul lor.

Forțele de menținere a păcii sunt plasate sub comandamentul ONU, încredințate Secretarului general, dar sub autoritatea Consiliului de Securitate, care îl informează despre derularea operațiunilor. Comandamentul pe teren este exercitat de un comandant al Forței, numit de Secretarul general cu consimțământul Consiliului de Securitate.

Caracterizând baza juridică aplicabilă forțelor de menținere a păcii, trebuie să ne expunem expres asupra faptului ce ține de delimitarea dintre *jus ad bellum* (dreptul la aplicarea forței) și *jus in bello* (dreptul aplicabil în timp de conflict armat). Ultimul a evoluat timp de secole – de la dreptul războiului la dreptul internațional umanitar, prevăzând necesitatea respectării „legilor și obiceiurilor de război”, care astăzi au preluat formula de „crime de război”. Totuși, caracteristica forțelor de menținere a păcii, din care reiese în mod direct chestiunea aplicabilității dreptului internațional umanitar ține de faptul că aceste forțe sunt armate. Este util în cazul dat să facem referință la paragraful din raportul Secretarului general prezentat de Consiliul de Securitate cu scopul constituirii la 19 martie 1978 a Forței interimare a Națiunilor Unite în Liban (FINUL):

„Forța va deține arme cu caracter defensiv. Ea nu va trebui să facă uz de forță, cu excepția cazurilor de legitimă apărare. Legitima apărare va prevedea rezistența la orice tentativă de a împiedica forța să-și îndeplinească funcțiile, conform mandatului Consiliului de Securitate. Forța pornește de la ipoteza că părțile la conflict vor lua toate măsurile necesare pentru a asigura punerea în aplicare a deciziilor Consiliului de Securitate” (*traducerea noastră*).⁶

Aspectele teoretice și practice ce țin de realizarea misiunii forțelor de menținere a păcii în limitele stabilite de principiul susmenționat fără a încălca dreptul internațional umanitar necesită un studiu separat, prin prisma mandatelor acestor forțe în cazurile fostei Iugoslavia și Cambodja. Este suficient să atenționăm asupra riscului real pentru forțele de menținere a păcii de a fi antrenate într-un conflict, așa cum s-a întâmplat în cadrul operațiunii din Congo în iulie 1960.⁷ Din aceste considerente, chestiunea aplicabilității dreptului internațional umanitar cuprinde două aspecte: respectarea dreptului internațional umanitar de către forțele de menținere a păcii și rolul pe care aceste forțe îl pot avea în contribuirea la respectarea dreptului internațional umanitar. Aspecte în cauză la rândul lor abordează chestiunea statutului participanților la operațiunile de menținere a păcii din cadrul forțelor nominalizate.

Din start este binevenit să reflectăm în linii mari punctele esențiale ale mandatului Forțelor de menținere a păcii (FMP) în fosta Iugoslavie (FORPRONU) și în Cambodja (APRONUC), în special privind aplicabilitatea dreptului internațional umanitar de către acestea.

În ambele cazuri, FMP aveau componente militare, administrative și de poliție. Sarcina compozantei militare era stabilizarea situației în materie de securitate și de instaurare a unui climat de încredere binevenite unei soluții negociabile crizei iugoslave și desfășurării scrutinului electoral în Cambodja. Pentru aceasta, FMP trebuiau să supravegheze încetarea focului, retragerea tuturor categoriilor de forțe străine din Cambodja și din zonele demilitarizate din Iugoslavia, inclusiv dezarmând și demobilizând combatanții și protejând persoanele ce locuiesc în zonele demilitarizate contra oricărui atac armat, stabilind puncte de trecere în locurile strategice. Membrii FMP purtau arme ușoare pe care le puteau utiliza doar în caz de legitimă

6 Document ONU S/12611, p.2.

7 Bothe M. Le droit de la guerre et les Nations Unies. Etudes et travaux de l'Institut universitaire de hautes études internationales. No. 5. Genève. 1967, p.143.

apărare, dar dispunea în egală măsură de vehicule blindate pentru transportarea trupelor și de suportul aviației.

Suntem în fața unui vast câmp de aplicare a dreptului internațional umanitar, care include conduita aplicabilă în timpul osilităților, în special ansamblul de principii și de reguli de drept internațional umanitar în raport de diverse categorii de persoane protejate.

Altă compozantă a FMP, poliția civilă, deși neînarmată, avea ca sarcină supravegherea lucrului poliției locale pentru a garanta menținerea efectivă și imparțială a ordinii publice și deplina respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În acest scop, aceste forțe de poliție civilă trebuiau să acompanieze membrii poliției locale la patrulare și trebuiau să aibă acces liber și imediat la orice local cu ajutorul poliției locale și sub controlul acesteia.

Să ne referim la chestiunea – în ce manieră FMP ar putea impune respectarea dreptului internațional umanitar de către forțele armate ale părților la conflict, forțele de poliție și populație.

Un mijloc ar fi întocmirea rapoartelor privind încălcările dreptului internațional umanitar în acele sectoare în care forțele de menținere a păcii sunt desfășurate. Ori, ambele mandate – FORPRONU și APRONUC prevedeau că unele din compozantele sale, cum sunt forța poliției civile în cazul fostei Iugoslaviei și cea referitor la drepturile omului în Cambodja, aveau sarcina de a ancheta cazurile de încălcare a drepturilor omului și compozanta militară – cazurile de încălcare a zonelor demilitarizate. Ar trebui să țină de Secretatul general să se asigure ca FMP să facă la fel în raport cu încălcările dreptului internațional umanitar, din care unele fac parte în egală măsură cele din domeniul drepturilor omului. Aceste rapoarte pot fi comunicate părților cointeresate și/sau Consiliului de Securitate pentru a înceta încălcările și pentru a aplica sancțiuni în raport de responsabili. În acest context, statele interesate și ONU ar putea promova aplicabilitatea articolului 89 al Protocolului Adițional I (1977) la Convențiile de la Geneva, de altfel, care prevede rolul Comisiei internaționale de stabilire a faptelor.

În cele din urmă, FMP ar putea în egală măsură să aibă un rol preventiv, în special stabilind un control din partea forțelor militare sau paramilitare, operând în sectoarele în care forțele ONU sunt desfășurate.

Dacă să facem unele generalizări, putem constata următoarele:

- dreptul internațional umanitar este de fapt aplicabil FMP;
- ONU a recunoscut aplicabilitatea nu doar a principiilor dar și a spiritului regulilor dreptului internațional umanitar;
- un angajament din partea ONU, ce vizează consolidarea aplicabilității dreptului internațional umanitar de către FMP, reprezintă o excelentă contribuție la promovarea aplicabilității și respectării dreptului internațional umanitar de către statele furnizoare de contingente, de către statele pe teritoriul cărora derulează operațiunea, precum și de către toate părțile la conflict. O asemenea promoție a dreptului internațional umanitar este într-adevăr un obiectiv al comunității internaționale, exprimat în rezoluțiile Adunării Generale a ONU adoptate începând cu anul 1977 referitor la statutul Protoalelor Adiționale I și II la Convențiile de la Geneva din 1949.

Cu toate acestea rămâne încă mult de făcut pentru a consolida punerea în aplicare și a respectării dreptului internațional umanitar de către FMP, în special la nivel formal, dar și pe plan operațional, inclusiv în cadrul operațiunilor în curs de desfășurare și ulterioare.

Profesorul belgian Erid David susține că organizația internațională poate fi participant cu drepturi depline la un conflict armat internațional, fapt demonstrat atât prin Convenția

privind securitatea personalului Națiunilor Unite și a celui asociat din 1994, cât și prin Buletinul Secretarului general al ONU din 06.08.1999 privind respectarea normelor dreptului internațional umanitar de către forțele ONU.⁸

Caracterizând Buletinul Secretarului general, dl E. David menționează că acesta reprezintă o sinteză dintre dreptul de Haga și dreptul de Geneva și o codificare reușită a dreptului conflictelor armate aplicabil forțelor ONU.⁹ Caracterul obligatoriu al Buletinului pentru forțele ONU este dictat prin faptul că forțele de menținere a păcii activează sub dirijarea directă a Secretarului general (Carta ONU, art.97), care este împuternicit să stabilească reguli administrative pentru orice structură a organizației, statut de care beneficiază forțele ONU pe tot parcursul timpului, pentru care statele le transmit ONU.

Între timp, trebuie să constatăm că ONU nu este unica organizație internațională care poate fi antrenată în conflict armat, respectiv să fie legată prin dreptul conflictelor armate. Uniunile militare și organizațiile regionale în egală măsură pot deveni participanți în cadrul unui conflict armat, iar ca rezultat să fie puse în fața obligației de a respecta acest drept. De exemplu, în Europa au fost puse bazele armatei europene odată cu apariția la început a brigadei franco-germane în 1989, iar apoi a *Corpului militar european* (Eurocorps) în 1992, la fel constituit din trupe franco-germane, la care ulterior au aderat Spania, Belgia, Luxemburg, iar ulterior Polonia.

Suntem de părerea, că în asemenea condiții nu sunt argumente pentru a face o deosebire dintre ONU și alte organizații internaționale, dat fiind că ultimele la fel sunt obligate să respecte dreptul conflictelor armate.

8 Давид Е. Принципы права вооруженных конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Москва: МККК, 2011, стр.126-127.

9 Ibidem, p.228.

2. OBIECTIVELE ȘI SARCINILE OPERAȚIUNILOR DE MENȚINERE A PĂCII LA ÎNCEPUT SECOLULUI XXI

Conceptul forțelor de menținere a păcii evoluează și trebuie interpretat în conformitate cu tendințele dreptului internațional, dar în egală măsură fiind respectat esența și spiritul acestora la constituirea lor.

În anul 2002 a fost elaborat proiectul „Challenges of Peace Operations: Info the 21 Century – Concluding 1997-2002, Elanders Gotab, Stokholm, 2002”, în cadrul căruia autorii au ajuns la următoarele concluzii:

- exercitând mandatele emise de Consiliul de Securitate, ONU a purces la realizarea unor operațiuni foarte complicate, deseori în lipsa resurselor necesare, inclusiv de ordin personal, financiar și asigurarea tehnico-materială;
- în baza caracterului său universal, ONU rămâne a fi unicul organ în lume responsabil pentru pacea și securitatea internațională, fapt ce îi atribuie legitimitate unică. Totodată, pe de o parte, „coaliția doritorilor” (coalition of the willing), ce posedă mandatul din partea Consiliului de Securitate, pot fi executanți perfecți în cadrul acțiunilor de constrângere, iar pe de altă parte, în cadrul operațiunilor pacificatoare complexe, doar ONU poate beneficia de spectrul larg de posibilități pe care le posedă comunitatea internațională;
- sancțiunile impuse în baza Capitolului VII al Cartei ONU pentru a fi efective trebuie să aibă obiective bine determinate și condiții clare pentru ridicarea lor; sancțiunile trebuie să constituie unul din instrumentele politice și nicidecum să nu înlocuiască politica;
- condițiile pentru desfășurarea cu succes a OMP este constituirea unui personal profesionist numeric suficient, care ar putea fi la timp și în mod organizațional acordat misiunii;
- obiectiv pentru OMP trebuie să devină elaborarea unor norme globale, care să fie acceptabile și realizabile pentru statele membre și organizațiile internaționale. În mod evident local ideal pentru elaborarea unor asemenea norme este ONU, iar procedura trebuie să aibă loc pe calea consultărilor cu statele membre, în timp ce responsabilitatea de bază pentru pregătirea pacificătorilor o poartă membrii ONU;
- din momentul constituirii sale, ONU în persoana Consiliului de Securitate, fiind organizația principală și *de facto* unica ce dezvoltă conceptul OMP în calitate de mecanism al securității colective.¹⁰

Caracterizând OMP, ne propunem și o clasificare a funcțiilor acestor operațiuni:

- *militară* – monitorizarea procesului de încetare a focului, demobilizarea forțelor, identificarea și distrugerea armelor, deminarea, reorganizarea și reprofilarea forțelor armate, protecția frontierei, examinarea plângerilor privind prezența forțelor armate străine, asigurarea securității pe timp de desfășurare a alegerilor și ajutorarea la restabilirea infrastructurii;
- *polițienescă* – vizitarea sectoarelor de poliție, monitorizarea activității poliției, examinarea plângerilor privind încălcarea drepturilor omului din partea poliției naționale, pregătirea unor noi formațiuni de poliție; contribuirea la arestarea infractorilor bănuiți și participarea la asigurarea procesului electoral;
- *drepturile omului* – monitorizarea respectării drepturilor omului; organizarea programelor educaționale și anchetarea încălcărilor drepturilor omului;

¹⁰ Заемский В.Ф. ООН и миротворчество. Курс лекций. Москва: Международные отношения, 2008, стр.16-17.

- *informațională* – familiarizarea chestiunilor reglementării pașnice a cauzelor implicării ONU și a posibilităților din punct de vedere al viitorului țării;
- *electorală* – participarea ONU poate varia de la simpla participare și verificare a alegerilor într-o țară concretă până la organizarea și desfășurarea alegerilor de către ONU;
- *restabilirea* – în multe cazuri ONU a contribuit la restabilirea statalității prin intermediul unor procese de dezvoltare de scurtă sau de lungă durată;
- *repatrierea* – ONU a organizat reîntoarcerea și amplasarea a sute de mii de refugiați;
- *administrarea* – monitorizarea acțiunilor întreprinse de autorități în statele în care sunt desfășurate OMP. Organul provizoriu în Cambodja, de exemplu, a avut mandatul de a efectua controlul acțiunilor în domeniul poliției externe, apărării naționale, securității publice, finanțelor și a informației publice în scopul instituirii și menținerii unei atmosfere politice neutre în cadrul pregătirii alegerilor electorale.¹¹

În contextul celor expuse anterior, încercăm să propunem următoarele șase condiții de bază impuse OMP:

1. acordul părților beligerante privind activitatea intermediară a ONU;
2. poziția unică referitor la măsurile de menținere a păcii în cadrul Consiliului de Securitate, în special în rândurile membrilor permanenți;
3. mandatul expres și real pentru menținerea păcii;
4. refuzul de la aplicarea forței din partea trupelor ONU, cu excepția situațiilor excepționale dictate de legitima apărare;
5. capacitatea statelor membre a ONU de a livra contingente armate bine pregătite;
6. capacitatea ONU să asigure finanțarea adecvată a acțiunilor de menținere a păcii.

S-a vorbit despre importanța interpretării conceptului forțelor de menținere a păcii din perspectiva evoluției dreptului internațional, totodată păstrându-se esența și spiritul acestora la momentul argumentării conceptului în cauză.

În linii generale activitatea de menținere a păcii include „diplomația preventivă” (preventive diplomacy); „peacemaking”; „menținerea păcii” (peacekeeping); „impunerea păcii” (peace enforcement) și „restabilirea păcii” (peacebuilding). Totodată, acești termeni trebuie deosebiți, dat fiind că aceste noțiuni nu reprezintă o totalitate de termeni tehnici aplicabili succesiv, ei pot deveni necesari la orice etapă a procesului de reglementare, așa de exemplu, elementele „peacemaking” și „peacebuilding” sunt necesare în egală măsură la etapa prevenirii sau eforturilor întreprinse pentru reglementarea conflictului.

În ultimul timp discuțiile se axează asupra denumirii termenului utilizabil activității pacificatoare. Obiectiv, o asemenea necesitate este impusă din motivul că termenul „operațiuni de menținere a păcii”, care inițial corespundea caracterului scopurilor urmărite de prima generație de OMP – monitorizarea acordurilor de încetare a focului și separarea forțelor părților la conflict – deja nu mai acoperă totalitatea obiectivelor noi.

Drept argument poate servi diversitatea componentei operațiunilor în teren. De exemplu, Grupul de observatori militari ONU în India și Pakistan (UNMOGIP) constă doar din observatori militari, în timp ce Forțele armate ale ONU pentru menținerea păcii în Cipru (UNFICYP) include personal militar și polițienesc, iar Misiunea ONU pentru afacerile administrației provizorii

11 Idem, p.19-20.

în Kosovo (UNMIK) și Misiunea ONU în Bosnia și Herțegovina (UNMIBH), din contra, nu conțineau contingente mari militare și erau compuse în special din personal civil și polițiști civili. Atenționăm că actualmente în unele operațiuni contingentele polițienești reprezintă componenta principală a misiunilor.

În pofida componentei diverse, toate aceste misiuni au mandatul Consiliului de Securitate al ONU, care recomandă exercitarea unui șir de sarcini în cadrul reglementării post-conflictuale, în așa fel, în principiu fiind mai largi în comparație cu OMP clasice.

În urma acestor schimbări a fost propus un nou termen – „operațiuni pentru pace”, care a fost argumentat pentru prima dată în raportul Înaltului Grup al ONU pentru operațiuni pentru pace (*raportul Brahimi*) și actualmente este utilizat în documentele Departamentului pentru OMP.

Refuzul de a accepta termenul modern de către „statele în curs de dezvoltare” poate fi explicat prin nedorința acceptării unei interpretări largi a eforturilor pacifitoare. Statele în cauză au teama că formularea „operațiuni pentru pace” va presupune, în special, acțiuni de forță în baza Capitolului VII al Cartei ONU.

Luând în considerație tendințele actuale în evoluția conceptului operațiunilor de menținere a păcii, dar și a necesității unei interpretări corespunzătoare a practicii respective, putem constata că constituirea și desfășurarea OMP are loc în baza următoarelor principii fundamentale:

1. Acordul părților (consent of the parties) – reprezintă principiul de bază, ce determină în linii mari forma operațiunii desfășurate. Conform acestuia, forțele internaționale sunt declanșate doar după semnarea de către organul ce instituie operațiunea și părțile la conflict a acordului respect, fie prezentarea din partea ultimilor unor garanții exprese privind acordul lor referitor la introducerea în zona de conflict a forțelor pacifitoare internaționale. Forțele internaționale, de regulă, nu posedă mijloace pentru exercitarea forțată a mandatului și au obligația de a coopera în acest sens cu părțile la conflict. Introducerea contingentului militar trebuie să aibă loc de regulă după stabilizarea conflictului cu condiția prezenței la părți a voinței de a soluționa conflictul prin metode politice. Totodată, pare a fi evident că principiul acordului părților nu este aplicabil în cazul operațiunilor de impunere a păcii.
2. Imparțialitatea (impartiality) forțelor internaționale este reflectată în principiu în acordul părților la utilizarea lor. Imparțialitatea presupune refuzul de la acțiuni ce pot aduce prejudicii drepturilor, statutului sau doleanțelor părților la conflict, precum și de la acțiuni care pot fi interpretate ca acordarea priorității uneia dintre părți.
Totodată, imparțialitatea nu presupune refuzul de la aplicarea forței atât în caz de legitimă apărare, cât și în unele situații în caz de împiedicare din partea părților la conflict a exercitării mandatului forțelor pacifitoare. În plus, aceste părți nu trebuie să posede votul decisiv la determinarea caracterului imparțial al unor sau altor acțiuni din partea forțelor ONU.
3. Un alt principiu este conducerea generală din partea organului de constituire, altfel spus al Consiliului de Securitate al ONU, ce poartă conform Cartei ONU principala răspundere pentru menținerea păcii și securității internaționale.
4. Comandamentul și controlul (command and control) asupra forțelor pacifitoare internaționale este un al principiu. Forțele activează sub dirijarea Consiliului de Securitate al ONU, dar se află sub comandamentul Secretarului general ce acționează din numele ONU și care are acordul poliic al Consiliului de Securitate.

Referitor la componența forțelor, acestea sunt completate din rândurile personalului forțelor armate, polițienești și civili ai diferitor state în baza acordurilor încheiate de guvernele

acestor state cu Secretarul general în numele Secretariatului ONU. Este foarte important ca și pentru viitor forțele ONU să fie completate în urma consultațiilor respective cu guvernele statelor membre și cu acordul Consiliului de Securitate și a părților cointeresate cu asigurarea principiilor respectării geografice echitabile și a necesității politice. Practica ONU, conform căreia se recomandă evitarea participării în cadrul OMP a contingentelor statelor de frontieră cu statul sau statele în conflict, astăzi se ciocnește de realitatea în urma căreia rămâne una rațională, dar nu poate fi considerată ca dogmă.

Utilizarea forței este acceptată doar în calitate de legitimă apărare. Totodată, termenul de legitimă apărare include și opunerea rezistenței încercărilor militare de a împiedica exercitarea mandatului forțelor internaționale.

Principiile enumerate, de rând cu condițiile menționate anterior reprezintă quintesența practicii mondiale, fixate în Declarația Președintelui Consiliului de Securitate al ONU din 22 ianuarie 1995. Admitem faptul că prevederile cheie pot fi considerate universale.

Ne-am referit la operațiunile pacificatoare desfășurarea cărora trebuie să aibă loc în strictă conformitate cu principiile și scopurile Cartei ONU. Să ne referim acum la structurile regionale, în cazul nostru la CSI. Doctrina rusă argumentează participarea Rusiei la OMP pe teritoriilor statelor CSI în primul rând din considerentele propriei securități și a responsabilității speciale pe care o are de comun acord cu vecinii săi pentru stabilitate și protecția drepturilor omului în această regiune.¹² Formatul și dimensiunile unei asemenea participări este stabilită în mod strict în baza acordurilor, fiind luat în considerație resursele necesare pentru desfășurarea OMP.

Bază juridică pentru implicarea Rusiei în OMP pe teritoriul statelor CSI constituie adresările parvenite din partea altor state de a contribui la reglementarea conflictului.

Acțiunile OMP ale CSI au loc doar cu acordul expres al părților la conflict, iar contingentele sunt trimise în baza acordurilor internaționale respective. Responsabilitatea pentru desfășurarea acestor OMP o poartă părțile ce au instituit operațiunea, care la rândul lor sunt legate prin obligațiile de a respecta Carta ONU, precum și un șir de principii și scopuri ale OSCE (CSCE). Atât declarațiile statelor, cât și practica lor ne permite să constatăm că principiile ce guvernează OMP în cadrul CSI sunt aceleași ca și ale ONU. Printre acestea se mai enumeră și informarea obligatorie constantă a Consiliului de Securitate a ONU și a OSCE despre desfășurarea operațiunii, inclusiv despre evoluția procesului politic. Aceasta la rândul său ne permite să constatăm că principiile ce guvernează OMP, indiferent sub egida cărei organizații internaționale, inclusiv regionale sunt desfășurate, sunt recunoscute norme cutumiare ale dreptului internațional, care la rândul său le atribuie un caracter imperativ la desfășurarea OMP.

Baza juridică pentru desfășurarea OMP în cadrul CSI constituie Acordul privind Grupurile de observatori militari și a Forțelor colective de menținere a păcii în CSI, semnat la Kiev la 20.03.1992 de șefii de state, inclusiv al Republicii Moldova. Trebuie să menționăm în procesul elaborării acestui document s-a ținut cont de prevederile Cartei ONU și de acele standarde și proceduri instituite în cadrul ONU la desfășurarea OMP.

Un alt actor important în procesul de reglementare a conflictului transnistrean este OSCE, care în principiu posedă potențialul pentru desfășurarea activității de pacificare, dar cu regret până în prezent observăm o pasivitate din partea acesteia. Atenționăm că baza doctrinală și partea organizațională a arsenalului CSCE/OSCE s-a constituit treptat. Carta de la Paris adoptată în noiembrie 1990 a făcut un pas important de la rolul expres consultativ în cadrul examinării situațiilor de criză spre pregătirea unor acțiuni comune ale statelor membre. Așa, la Praga a fost

12 Заенский В.Ф., стр.122.

creat Centrul OSCE pentru prevenirea conflictelor, care ulterior a fost implicat în organizarea misiunilor OSCE în regiunile conflictuale. Din momentul înființării sale, Centrul OSCE pentru prevenirea conflictelor a evoluționat mai degrabă în direcția unui centru de informare și de monitorizare a situațiilor conflictuale, decât în direcția unui centru pentru elaborarea operațiunilor și misiunilor OSCE și soluționarea conflictelor.

Concluzionând informația privind rolul OSCE în reglementarea conflictelor, inclusiv al celui transnistrean constatăm, că activitatea OSCE în domeniul reglementării conflictelor se limitează în exclusivitate la diplomația preventivă, iar perspectiva desfășurării unor OMP de sinestătătoare, chiar și sancționate de Consiliul de Securitate al ONU, pare a fi puțin probabilă, inclusiv sub aspect financiar. Reieșind din practica OSCE, putem presupune că aceasta datorează și faptului că OSCE nu se poziționează în calitate de concurent al ONU în domeniul politicii pacificatoare.

3. ATRIBUIREA RESPONSABILITĂȚII STATULUI – ARGUMENT JURIDIC CE INFLUENȚEAZĂ ÎN MOD DIRECT IMPARȚIALITATEA UNUIA DINTRE MEDIATORI

Din start poate apărea întrebarea de genul – în ce măsură pot fi atribuite acțiunile întreprinse de administrația de la Tiraspol Federației Ruse. Pentru aceasta ar trebui de demonstrat legătura dintre acțiunile administrației de la Tiraspol și nivelul de coordonare a acestora cu autoritățile de la Moscova.

Pentru a răspunde la această întrebare vom aduce câteva exemple ce argumentează contribuția Federației Ruse la consolidarea regimului de la Tiraspol. Ne vom referi la Raportul Asociației Avocaților orașului New York „Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova”, prezentat în anul 2006.

3.1. Evoluția declanșării conflictului „transnistrean”

La începutul anului 1992, în timp ce presiunea între un grup de separatiști și guvernul constituțional al Moldovei continua, liderul separatist Igor Smirnov a inițiat o „campanie de hărțuire” pentru a forța ofițerii de poliție să plece din estul țării.¹³ Forțele separatiste ilegale au fost augmentate în primăvara anului 1992 odată cu sosirea cazacilor și a altor mercenari sau voluntari din alte părți ale Uniunii Sovietice.¹⁴ Conform datelor prezentate în Raport „cazaccii și alți voluntari erau remunerați de stat, primind 3.000 de ruble pe lună”,¹⁵ fapt ce poate fi considerat implicare directă în afacerile interne ale altui stat.

Conform informației prezentate în cadrul audierilor la CEDO, la 3 decembrie 1991 Armata a 14-a a ocupat orașele Grigoriopol, Dubăsari, Slobozia, Tiraspol și Rîbnița, toate în regiunea transnistriană.¹⁶ Astfel, ne aflăm în fața unei ocupații armate, în condițiile în care la 27 august 1991 Republica Moldova a devenit subiect de drept internațional. În asemenea condiții, în cazul în care autoritățile constituționale ale Republicii Moldova ar fi introdus forțele sale în regiune, exista pericolul declanșării unui conflict armat cu caracter internațional. Atenționăm că provocările au continuat, în special ne referim la cele din 02 martie 1992, zi în care Republica Moldova devine membru al ONU. Aici ar trebui amintite și numeroasele provocări, inclusiv sângeroase, care au avut loc atât polițiștilor cât și împotriva civililor, care au avut loc în 1990-1991.

Ulterior, imediat după semnarea la 01 aprilie 1992 de către Președintele Federației Ruse a decretului nr. 320 în baza căruia unitățile armatei a 14-a de pe teritoriul Republicii Moldova erau declarate parte componentă a forțelor armate ruse sub noua denumire de „Grup Operativ al Forțelor Ruse (OGRV) în regiunea transnistreană a Republicii Moldova”, comandantul acestui grup operativ, la 02 aprilie 1992 a înaintat autorităților Moldovei un ultimatum, cerînd retragerea forțelor moldovenești din preajma orașului Tighina/Bender, declarînd în același timp, că unitățile OGRV sunt gata să „riposteze” în cazul nedeplinirii cerințelor. Iar, la 05 aprilie 1992 în orașul Tiraspol si-a făcut apariția Vicepreședintele Federației Ruse, care deschis a susținut „suveranitatea și independența poporului transnistrean”.

13 Raportul Asociației Avocaților orașului New York „Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova”, p.14.

14 Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Cazul Ilașcu și alții v. Moldova și Rusia, 2004, par. 66.

15 Raportul Asociației Avocaților, idem.

16 Cazul Ilașcu, par. 53

Ne-am referit doar la reprezentanții executivului, lăsând la o parte numeroșii politicieni și parlamentari ruși, care neîncetat vizitau regiunea „transnistreană” fără a coordona aceste vizite cu oficialii de la Chișinău, încurajând liderii de la Tiraspol și promițându-le susținere deplină. Am făcut acest lucru intenționat, dat fiind că anume executivul reprezintă statul la nivel internațional, iar declarațiile făcute de șefii executivului sunt considerate drept exprimarea poziției oficiale a statului. În pofida faptului că nu putem susține expres că aceste declarații pot fi atribuite statului în calitate de comportament, totuși aceste declarații pot fi parte a acelor practici ale statului care ar confirma implicarea unui stat în mod direct în afacerile interne ale altui stat.

Treptat tensiunile s-au escaladat până la declanșarea unui adevărat conflict în vara anului 1992, când numărul victimelor s-a ridicat la 1.000 de persoane. Armata a 14-a a intervenit de partea forțelor paramilitare ilegale și, în mare parte datorită intervenției și poziției Armatei a 14-a, structurile constituționale ale Moldovei nu au reușit să preia controlul asupra orașelor Bender și Dubăsari.¹⁷ Acceptând armistițiul la 21 iulie 1992, Republica Moldova a semnat cu Federația Rusă „Acordul cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova”. Efectele negative ale acestui conflict au fost menționate de diverși experți, inclusiv sub aspectul normei de drept.¹⁸

3.2. Practica internațională privind responsabilitatea unui stat pentru faptele internaționale ilicite

Ne propunem o analiză succintă a poziției dreptului internațional vi-a-vis de această chestiune. Pornim de la aceea că practica statelor o constituie acțiunile statului și actele elaborate de el. Acest fapt este recunoscut de organismele internaționale din domeniul dreptului internațional, precum și de însăși statele. Curtea Internațională de Justiție a examinat declarațiile oficiale, în calitate de practică a statelor într-un șir de cazuri, printre care aducem drept exemplu cazul *Nicaragua*,¹⁹ la care vom face referință în Raportul nostru și cazul Proiectului *Gabčikovo-Nagymaros*.²⁰

În primul caz, Curtea a conchis că principiul interdicției de aplicare a forței, așa cum este el formulat în articolul 2 (4) al Cartei ONU, își găsește confirmarea în calitate de normă cutumiară umanitară, în sensul că reprezentanții statelor deseori făceau trimitere la el în declarațiile sale nu doar ca la un principiu ordinar de drept internațional cutumiar, dar ca la un principiu fundamental de drept internațional cutumiar.

În cel de-al doilea caz, Curtea a declarat că noțiunea „stare de necesitate” are un caracter cutumiar, ce înlătură ilegalitatea faptei ce nu corespunde dreptului internațional. Curtea a ajuns la această concluzie, bazându-se pe diverse materiale, inclusiv numeroase declarații oficiale, utilizate de Comisia de drept internațional a ONU (CDI) la elaborarea articolului corespunzător al Proiectului de articole privind răspunderea statelor. Printre actele pe care s-a bazat CDI, pentru a argumenta prezența unei norme de drept internațional cutumiar, enumerăm: acorduri internaționale, hotărâri ale instanțelor judiciare naționale și internaționale, legislația națională

17 Raportul Asociației Avocaților, idem.

18 Ковриг Андрей. Лица, пропавшие без вести, и их семьи. Кишинев. 2009 г., стр.27-55.

19 ICJ, Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (*Nicaragua v. United States*), Merits, Judgement, 27 June 1986. ICJ Reports 1986, § 190.

20 ICJ, Case concerning the Gabčikovo-Nagymaros Project (*Hungary v. Slovakia*), Judgement, 25 September 1997, ICJ Reports 1997, § 49-58.

a statelor, corespondența diplomatică, opiniile consilierilor juridici din diverse state, precum și practica organizațiilor internaționale.²¹

Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie a stabilit în cazul *Tadic* (la care la fel vom mai reveni), că analizând crearea normelor cutumiare în cadrul dreptului internațional umanitar, „trebuie de bazat, în primul rând, pe așa elemente ca declarațiile oficiale ale statelor, statutele militare interne și hotărârile judiciare”.²²

Asociația de drept internațional susține opinia, că „și actele verbale, nu doar acțiunile statelor, sunt considerate drept practică a statelor”, atenționând că „practica tribunalelor internaționale este bogată în exemple de acte verbale, examinate ca exemplu al practicii. Și statele în mod sistematic examinează asemenea acte în mod analogic”.²³

Constatăm, că tribunalele și instanțele internaționale, uneori ajung la concluzia, că norma de drept internațional cutumiar există, dacă această normă este binevenită pentru procesul de menținere a păcii și a securității sau pentru protejarea personalității, cu condiția că nu există un *opinio juris* contrar. Drept exemplu pot servi hotărârile Tribunalului Internațional Militar de la Nurnberg, ce a constatat că Convențiile de la Haga din 1907 au devenit drept cutumiar²⁴ și hotărârea Curții Internaționale de Justiție în cazul *Nicaragua* (1986), care a stabilit, că norma privind neamestecul în afacerile interne și externe ale altui stat, reprezintă o parte a dreptului internațional cutumiar.²⁵

Condiția de bază pentru ca actele verbale sau acțiunile examinate, să fie recunoscute drept practică a statului – este ca practica să fie oficială. Acum să ne imaginăm că comandantul unui grup operativ militar acționează din propria inițiativă și ulterior nu este sancționat pentru aceasta de comandantul suprem al țării? Evident că este imposibil așa ceva! Iar Vicepreședintele Federației Ruse aflat la Tiraspol în cadrul căreia a făcut declarațiile respective – ar fi putut să vină într-o vizită privată, aflându-se în vacanță? La fel credem că este o idee utopică.

Înainte de a ne referi la cazul Ilașcu și alții v. Moldova și Rusia, examinat de CEDO, să facem o analiză ce ar reflecta practica internațională în acest domeniu. Este vorba despre cazul examinat de Curtea Internațională de Justiție în 1986 „privind formațiunile militare și paramilitare pe teritoriul Nicaragua” (*Nicaragua v. SUA*) și cazul *Dusco Tadic* examinat de Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie în anul 1999.

La începutul prezentului raport a fost menționat că dreptul internațional face delimitare între *jus ad bellum* și *jus in bello*, aplicarea celui din urmă nefiind condiționat de caracterul legal sau ilegal al utilizării forței. Așa cum spus ne vom referi la două cazuri – unul din practica Curții Internaționale de Justiție a ONU și altul din practica Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie.

În cazul Curții Internaționale de Justiție, Nicaragua solicita recunoașterea culpei SUA, care în opinia primei „pregătea, finanța și susținea” structurile paramilitare ce luptau împotriva

21 Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite și comentariul la ele elaborat de Comisia de drept internațional a Organizației Națiunilor Unite, aprobat de Adunarea Generală a ONU prin rezoluția 56/83 din 12.12.2001.

22 ICTY, *Tadic case*, Case № IT-94-AR72, § 99.

23 ILA, *Final Report of the Committee on the Formation of Customary (General) International Law, Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law*, Report of the Sixty-Ninth Conference, London, 2000, Principle 4 and commentary (a) thereto, p.725-726.

24 International Military Tribunal at Nuremberg, *Case of the Major War Criminals, Judgement*, 1 October 1946, Official Documents, Vol.I, pp.253-254, art.119.

25 ICJ, *Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*, Merits, Judgement, 27 June 1986. ICJ Reports 1986, § 202-209.

autorităților legale învinuind Statele Unite în implicare în afacerile interne ale altui stat – normă cu caracter *jus cogens* în dreptul internațional. În urma examinării speței în cauză, Curtea a constatat că doar participarea SUA „în pofida faptului că ea a fost hotărâtoare în organizarea, finanțarea, pregătirea, aprovizionarea și înarmarea *contras*, determinarea ... scopurilor și planificarea tuturor operațiunilor – aceasta nu este suficient ... pentru atribuirea faptelor comise de *contras* în timpul operațiunilor militare sau de alt gen în Nicaragua Statelor Unite ale Americii. Pentru ca aceste fapte să ducă la survenirea răspunderii Statelor Unite, trebuie să fie demonstrat că există un control efectiv din partea SUA asupra procesului de desfășurare a operațiunilor militare sau de alt gen asemănător.”²⁶ Acest criteriu este asemănător cu cel propus de autorii Comentariului CICR la Convențiile de la Geneva, care consideră că atunci când faptele au fost comise nu de reprezentantul statului ocupant, ci de autoritățile locale „este necesar de a stabili locul unde a fost adoptată decizia, ce a dus la acțiuni ilegale, precum și unde a fost formulată intenția și a fost dat ordinul.”²⁷ Așa dar, Curtea a conchis că responsabilitatea altui stat poate fi atribuită doar în cazul în care există probe ce confirmă că acesta deține un control efectiv asupra acțiunilor autorităților din regiunea necontrolată (în cazul nostru regiunea din stânga Nistrului) de autoritățile constituționale ale statului (în cazul nostru Republica Moldova).

În cel de-al doilea caz – Dusko Tadic, examinat de Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, aplicarea dreptului internațional umanitar sau mai concret a Convențiilor de la Geneva din 1949 ce reglementează protecția diverselor categorii de persoane în timp de conflict armat, erau condiționate de recunoașterea faptelor comise de sârbii bosniaci ca crime de război comise în cadrul unui conflict armat internațional.

Pentru a verifica această poziție, Tribunalul a fost nevoit nu doar să stabilească faptele, dar și să determine criteriul juridic în baza căruia susținerea din exterior poate impune aplicarea dreptului conflictelor armate internaționale²⁸ față de rebeli. Prima instanță a constatat că Curtea Internațională de Justiție a stabilit acest criteriu în cazul *Nicaragua v. SUA*, la care ne-am referit anterior.

Trebuie să menționăm că conceptul răspunderii statului și al persoanei fizice diferă între ele, în așa fel presupunem că Curtea Internațională de Justiție, în cazul *Nicaragua v. SUA* nu avea drept scop examinarea problemei aplicării dreptului conflictelor armate internaționale sau celor non-internaționale, din simplul motiv că ea considera interdicțiile prevăzute de art.3 drept criterii minime pentru ambele tipuri de conflicte.

În principiu, până a stabili responsabilitatea statului sau a individului în fiecare caz în parte, trebuie determinate normele de care s-a condus statul sau persoana în cauză. Referindu-ne la cazul *Nicaragua v. SUA*, menționăm că dreptul conflictelor armate internaționale putea fi aplicat doar în cazul în care acțiunile *contras* pe teritoriul Nicaragua ar fi fost atribuite Statelor Unite, recunoscându-le drept acțiuni ale SUA față de Nicaragua. În mod analogic constatăm că acest drept putea fi aplicat faptelor comise de sârbul bosniac Dusko Tadic față de musulmanii bosniaci în timpul conflictului cu guvernul bosniac, doar dacă aceste fapte ar fi fost atribuite unui alt stat – Serbiei și Muntenegrului (noua Iugoslavie).

Recunoscând că în ambele cazuri sunt aplicate aceleași criterii, Camera de Apel a Tribunalului a conchis că în cazul *Nicaragua v. SUA* aplicarea lor de către Curte nu este convingătoare, inclu-

26 ICJ, Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (*Nicaragua v. United States*), Merits, Judgement, 27 June 1986. ICJ Reports 1986.

27 Pictet Jean S. Convention de Genève relative a la protection des personnes civiles en temps de guerre. Commentaire du Comité International de la Croix-Rouge. Genève, 1958, p.212.

28 Termenii „dreptul conflictelor armate” și „drept internațional umanitar” sunt identice, aplicarea unuia sau altuia reflectă terminologia utilizată într-un caz sau altul.

siv pentru determinarea responsabilității statelor, deoarece ele contravin însăși logicii dreptului răspunderii internaționale, precum și practicii internaționale.²⁹ În viziunea Camerei, atunci când este vorba despre responsabilitatea pentru acțiunile unei formațiuni militare, controlul general asupra activității ei fiind exercitat de către un alt stat, aceasta ar fi suficient pentru recunoașterea acestui stat responsabil pentru acțiunile formațiunii menționate, precum și pentru aplicarea dreptului conflictelor armate internaționale.³⁰

Factorul principal era, probabil, controlul efectiv asupra teritoriului. Un alt caz adus drept exemplu de Cameră este cel al teritoriului ocupat, examinat de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului,³¹ când sunt prezente forțele de ocupație. În asemenea situații, Convențiile de la Geneva prevăd în mod direct că persoanele protejate nu pot fi private de drepturile sale în rezultatul introducerii unor modificări în legislația aplicabilă în acest teritoriu.³² Pot exista diverse păreri vis-à-vis de aplicarea acestor precedente în cazul Tadic în situația, în care formațiunea armată locală a fost constituită din ceea ce a rămas din forțele armate ale fostului stat centralizat, posibil de către fostul guvern central pe teritoriul statului în proces de destrămare.

Aplicând criteriul controlului general în cazul sârbilor bosniaci, Camera de Apel conchide că ei se aflau sub un astfel de control general din partea Serbiei și Muntenegrului,³³ aducând probe indirecte ce ar demonstra prezența unui asemenea control.

Atenționăm că aceste argumente au fost aduse în condițiile în care statul era în proces de descompunere, iar forțele armate ale fostului stat centralizat au multiple legături cu fosta administrație centrală, care în noile condiții au devenit Puteri străine. În speța Tadic, Camera de Apel aduce drept argument faptul că Serbia și Muntenegru a semnat acordul de pace de la Dayton din partea sârbilor bosniaci. Referindu-ne la situația Republicii Moldova, menționăm că părți la „**Convenția cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova** din 21 iulie 1992” au fost Republica Moldova și Federația Rusă și nicidecum nu pretinsa așa numita RMN, de unde și putem concluziona că inclusiv la acea etapă exista un control efectiv din partea Moscovei asupra acțiunilor întreprinse de autoritățile de la Tiraspol.

3.3. Rolul OSCE în crearea formatului de negocieri privind reglementarea conflictului „transnistrean”

Misiunea oricărei operațiuni pacifitoare este crearea unor condiții ce ar duce la minimalizarea tensiunilor în zonă, prin intermediul punerii în aplicare și de favorizare a procesului de demilitarizare și de democratizare a regiunii. În acest sens este interesant să constatăm efectele produse de formatul de negociere instaurat în zona de conflict a Republicii Moldova. Referinde-ne la Federația Rusă, am menționat, dar și vom menționa ulterior, că ea a luat fățiș poziția Tiraspolului, fapt constatat direct și indirect de diverse documente, inclusiv Raportul Asociației Avocaților Americani, cazul Ilașcu examinat de CEDO prin intermediul exemplilor

29 Judgment, *The Prosecutor v. Dusko Tadic*, Case №IT-94-1-A, ICTY Appeals Chamber, 15 July 1999, paras. 115-145.

30 *The Prosecutor v. Zejnir Delalic et al.*, (*the Celebici case*), Judgment, ICTY Trial Chamber, Case № IT-96-21-T, 16 November 1998, paras. 233-234.

31 Cazul *Loizidou c. Turkey* din 18.12.96. Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. Том 2. Издательство НОРМА. Москва, 2001, стр.362-390.

32 Convenția IV de la Geneva (1949) privind protecția persoanelor civile în timp de război, art.47.

33 Judgment, *The Prosecutor v. Dusko Tadic*, Case №IT-94-1-A, ICTY Appeals Chamber, 15 July 1999, paras. 146-162. Anterior TPII și-a expus aceeași poziție în cazurile: *The Prosecutor v. Dragan Nolic*, Case № IT-94-2-I, ICTY Trial Chamber, 20 October 1995, para. 30; *The Prosecutor v. Zejnir Delalic et al.*, (*the Celebici case*), Judgment, ICTY Trial Chamber, Case № IT-96-21-T, 16 November 1998, paras. 233-234; *The Prosecutor v. Ivica Rajic*, Case № IT-95-12-R61, ICTY Trial Chamber, 13 September 1996, para. 25 (privind participarea Croației în conflictul din Bosnia și Herzegovina).

aduse privind ajutorul economic, umanitar, militar etc. Un alt mediator, OSCE trebuia să contribuie la punerea în aplicare a procesului de retragere a forțelor armate ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova. În pofida faptului că această organizație nu este subiect de drept internațional,³⁴ autoritatea pe care o are îi permite să fie actor activ în procesul de asigurare a securității pe continentul european. La 13 noiembrie 1993 Misiunea CSCE în Republica Moldova în raportul său nr. 13 a formulat primele propuneri, nemijlocit pe marginea statutului raioanelor din stînga Nistrului. Ca punct de plecare pentru definirea statutului special se înainta necesitatea respectarea a trei criterii: stabilirea unui spațiu economic, social și juridic unic integrat pe teritoriul Republicii Moldova; asigurarea dreptului complementarității, cu scopul extinderii competențelor regionale și locale asupra domeniilor, care nu necesită implicarea prerogativelor centrului; promovarea încrederii mutuale dinte ambele maluri. În baza acestui document se propunea divizarea împuternicirilor de stat în următoarele trei categorii: competențele exclusive ale organelor centrale de conducere; competențele exclusive ale organelor de administrare regionale și competențe mixte.

În opinia noastră cel mai important eveniment, care a clarificat și a reglementat un șir de împrejurări importante, intenționat implantate în problematica transnistreană, precum și a determinat linia strategică corectă și rezultativă în procesul de negocieri au devenit rezultatele Summit-ului OSCE de la Istanbul din 1999. La acest Summit Federația Rusă la cel mai înalt nivel și în cadrul unei organizații dintre cele mai reprezentative, responsabile pentru securitate, și-a asumat angajamentul de ași retrage complet trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova, pînă la finele anului 2002. În opinia mai multor experți acest angajament, în primul rînd, demonstra caracterul artificial al interdependenței prezenței trupelor rusești în regiunea „transnistreană” a Republicii Moldova cu procesul soluționării conflictului și, practic a rupt această interdependență. În pofida faptului că obligațiile asumate de Federația Rusă în cadrul Summit-ului de la Istanbul sunt obligații cu caracter politic, atenționăm că ele trebuiesc privite în calitate de gentlemen`s agreement, de care statele de regulă se conduc în relațiile internaționale.

3.4. Aplicabili tatea jurisdicției în domeniul drepturilor omului ca criteriu al culpabilității unui stat pe plan internațional

La pronunțarea hotărârii CEDO în cazul Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei, unul din judecătorii Curtii (judecătorul Covler) în opinia sa separată, comparând situația cu cea din cazul *Loizidou v. Turcia*, a precizat: „nu a fost nici o invazie militară dinafara teritoriului cu scopul de a stabili un astfel de control: trupele Ruse, care numai au încetat să fie trupe Sovietice (2/3 din ele originari din regiune), au fost prinși de evenimente acolo unde ei staționau de mulți ani fără a interveni în conducerea administrativă. Acești militari nu exercită nici o „misiune activă” exceptând paza depozitelor de arme și echipament planificate să fie mutate”. Observăm o tratare diferită în cele două situații și în principiu este logică această diferență. Totuși și jurisdicțiile celor două instanțe diferă.

Prin ce se argumentează dar în așa caz referința la practica judiciară a celor două instanțe cu competențe diferite. In opinia noastră aceasta datorează faptului că respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului au devenit un imperativ al timpului, iar respectarea „nucleului” drepturilor omului devine obligație *erga omnes* pentru comunitatea internațională.

³⁴ Calitatea de subiect de drept internațional pentru o organizație internațională este condiționată de prezența la baza sa a actului constitutiv în forma unui tratat internațional. Actul Final de la Helsinki din 1975 care a stat la baza constituirii CSCE nu este un tratat internațional în sensul strict al termenului, el are un caracter politic. Iată de ce obligațiile asumate în cadrul acestei organizații au un caracter politic și nu de drept internațional.

Așa deci, în ultimul timp suntem martorii unui nou fenomen – când un organ preia unele competențe, funcția principală a căruia nu ține de aplicarea sancțiunilor pentru încălcarea dreptului internațional umanitar.³⁵ În fața ineficienței mecanismelor clasice de sancționare, victimele sunt în căutarea noilor căi în obținerea justiției în fața unui organ jurisdicțional. Numeroase state sunt membre ale organizațiilor internaționale pentru protecția drepturilor omului și, în acest sens au integrat în ordinele sale juridice mecanisme de recurs individual, ce permite naționalilor săi să sesizeze un judecător supranațional în caz de litigiu. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a fost de mai multe ori solicitată pentru a sancționa încălcări ale drepturilor omului, care constituie în același timp încălcări ale dreptului internațional umanitar.³⁶ Totuși, trebuie să atenționăm asupra poziției specifice a Înaltei Curți – sancționând comportamente ce constituie încălcări grave de drept internațional umanitar, ea preferă să se refere doar la încălcarea Convenției Europene a Drepturilor Omului.³⁷ Chestiunea referinței la dreptul aplicabil poate fi considerată secundară în exercitarea căutării diversificării competenței sale. Alegerea normei de referință – dreptul internațional umanitar sau dreptul internațional al drepturilor omului – rămâne a fi condiționată de factori interni și externi care nu-i vom analiza în studiul în cauză. Trebuie să constatăm că o veritabilă complementaritate, este în cale de apariție între diversele organe împuternicite să sancționeze încălcările dreptului internațional umanitar. Această competență dezvoltată accidental, poate în egală măsură genera careva consecințe în raport cu eficacitatea însăși a sancțiunilor. Trebuie să menționăm că organele jurisdicționale ale dreptului internațional al drepturilor omului nu au fost concepute pentru a da răspuns provocărilor încălcărilor dreptului internațional umanitar. În cazul în care unele rezultate apreciabile au putut fi obținute, interesul acestora trebuie să fie privit din punct de vedere al timpului. Și aici venim cu careva constatări vis-a-vis de chestiunea abordată.³⁸

1. Exercițarea competenței în cauză de către jurisdicțiile regionale pentru drepturile omului poartă un caracter ocazional și se găsește integrată într-o dimensiune mai vastă a protecției internaționale a drepturilor fundamentale. În consecință, este dificil de a califica situația unei veritabile competiții între jurisdicții, mai degrabă este vorba despre un mecanism de substituire ce demonstrează, în viziunea noastră, incapacitatea sistemelor naționale de a lua măsuri de sancționare efective.
2. Referința la dreptul umanitar pentru a analiza încălcările drepturilor fundamentale nu este făcută în termenii în care se face interpretarea regulilor convenționale sau normative care servesc fundamentul sancțiunii. În speța menționată anterior, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului s-a referit în mod direct la acte ce constituie încălcări grave ale dreptului umanitar – mijloace și metode de luptă utilizate; utilizarea masivă a armelor non-discriminatorii – fără a le califica așa, dar referându-se la articolele din Convenție.³⁹ Analiza raționamentului jurisdicțiilor sunt în principiu dificile, dat fiind că trebuie să ținem cont de problemele diferite. Putem menționa aici că competențele acestor jurisdicții, în materie de sancțiuni pentru încălcările dreptului internațional umanitar, nu sunt puse în aceeași termeni ca cei întâlniți în cazul jurisdicțiilor naționale sau internaționale.

35 Xavier Philippe. Les sanctions des violations du droit international humanitaire : problématique de la répartition des compétences entre autorités nationales et entre autorités nationales et internationales. *Revue internationale de la Croix-Rouge*. No 870, p.360.

36 Hélène Tigroudja. La Cour européenne des droits de l'homme face au conflit en Tchécénie. *Revue trimestrielle des droits de l'homme*. 2006, p.128.

37 A se vedea de exemplu: *Affaire Khasiyev et Akayeva c . Russie* (requêtes n°s 57942/00 et 57945/00). Arrêts du 24 février 2005.

38 Studiul în cauză a fost prezentat de profesorul Xavier Phillippe împreună cu autorul prezentului raport în cadrul „Primului seminar regional pentru implementarea dreptului internațional umanitar pentru statele CSI”, lucrările căruia s-au desfășurat la Sankt-Petersburg, între 17-19 iunie 2008. Prezentarea opiniilor în cauză au fost coordonate cu profesorul Xavier Phillippe, pentru ce îi aducem sincere mulțumiri.

39 Articolele 2, 3, 5, 13 a Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Jurisdicțiile împuternicite să constate încălcările drepturilor omului nu sunt jurisdicții penale. Ele condamnă statele și nu autorii încălcărilor. Substituirea deci, posedă propriile limite.

3. Competența *ratione materiae* a acestor jurisdicții nu le sugerează să abordeze chestiunea încălcărilor grave și sancționarea lor într-o perspectivă represivă sau răzbunătoare, ci mai mult în termeni de conformitate a comportamentelor în raport cu angajamentele internaționale ale statelor (Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale). Rolul judecătorilor este determinarea dacă obligația convențională a fost luată în considerație într-un caz concret în raport cu elementele înaintate de părți. În consecință, sancțiunea pronunțată de organele sale jurisdicționale de protecție a drepturilor omului nu pot fi considerate decât o satisfacție de a vedea statul pârât în tratamentul său ca cel ce încalcă dreptul internațional umanitar, cu eventuala pronunțare a unei compensații financiare care va reprezenta, conform termenilor stabiliți o „satisfacție echitabilă”. Apropo, ne putem întreba dacă exercitarea unei competențe în materie de drept internațional umanitar de către aceste jurisdicții pot influența, într-o formă sau alta, comportamentul celor ce poartă armele?
4. Aceste jurisdicții nu se pot substitui deficienței generale a sistemului. Ele pot cu siguranță sprijini, încuraja careva căi, dar ele sunt concepute pentru cereri individuale și nu pot deci, absorbi masa încălcărilor dreptului internațional umanitar, atunci când acestea au fost comise. Regretul formulat de unii observatori și comentatori de o absență de referință directă la dreptul internațional umanitar poate fi înțeles: care jurisdicție va prelua riscul să iasă din câmpul său de competență, cu pretextul că ea ar putea la fel să se inspire sau să aplice în mod direct regulile de drept internațional umanitar? Protecția substanței regulei este mai importantă pentru jurisdicție în comparație cu căutarea unei baze mai largi. Deci nu putem vorbi despre un transfer de competență, doar despre o competență marginală în cadrul căreia resursele sunt limitate.⁴⁰ A miza pe substituirea competenței ar fi o eroare.
5. Este imposibil de a ignora ponderea politică a acestor cazuri și obligația pe care și le asumă jurisdicțiile sesizate pentru a apărea ireproșabile din punct de vedere juridic. Criteriul aproximativ nu poate fi pus în aceste ipoteze, deseori mediatizate, care intervin în contexte care nu sunt de regulă pacifcatoare. Această pondere politică a raționamentului juridic influențează indiscutabil perceperea competenței materiale de către jurisdicții: alegerea normelor de referință nu se poate face cu ușurință asigurând exercitarea de stil care cuprinde toate textele existente și protejând aceleași drepturi.
6. Din start se pune întrebarea privind capacitatea absorbției de către organele jurisdicționale pentru protecția drepturilor omului a procesului de tratare a încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar, precum și punerea în aplicare a sancțiunilor. Este vorba despre o limită materială exterioară ce ține de capacitatea jurisdicțiilor de a accepta un număr mare de cereri. În cazul în care acestea vor trebui să facă față unui aflus masiv de cereri, riscurile de redefiniție vor crește și șansele de a vedea ca jurisdicția să se pronunțe în condiții bune vor fi minimalizate.

40 Xavier Phillipe, op. cit., p.366.

4. DREPTUL DE OCUPAȚIE ȘI APLICABILITATEA LUI ÎN CAZUL CONFLICTULUI „TRANSNISTREAN”

Dicționarul de drept internațional public definește „ocupația militară (*în limba latină ocupatio bellica*) drept situația unui teritoriu aflat sub puterea armatei inamice (*după încetarea operațiilor militare*), care exercită asupra lui, în mod efectiv o autoritate temporară”.⁴¹ Manualul Oxford „Dreptul războiului terestru” prevede în art.41 „un teritoriu este considerat ocupat când, ca urmare a invaziei armatelor inamice, statul căruia îi aparține încetează de a exercita în fapt asupra lui o autoritate regulată și când statul invadator este singurul în măsură să întrețină ordinea”.⁴² Atenționăm că această formulare este dată de Institutul de Drept Internațional la 09.09.1880.

Ca normă de drept internațional acesată normă și-a găsit o primă consacrare expresă în Regulamentul anexă la cele două Convenții – a II de la Haga din 1899; și a IV din 1907 cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, fiind apoi dezvoltat și prevăzut în Convenția a IV-a de la Geneva din 12 august 1949 cu privire la protecția populației civile în caz de război, secțiunea III, intitulată „Teritorii ocupate”, articolele 47-78; în Statutul Convenției de la Haga din 14 mai 1954 cu privire la protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și în Protocolul I de la Geneva din 8 iunie 1977.

La întrebarea evidentă referitor baza juridică a aplicabilității acestor tratate internaționale în cazul conflictului de pe Nistru, în condițiile în care acest conflict nu a avut un caracter internațional, ne vom referi la poziția Tribunalului militar de la Nurnberg în anul 1945, care în una din sentințele adoptate, examinând responsabilitatea germanilor pentru tratamentul inuman față de prizonierii de război sovietici, a constatat că Dreptul de Haga la momentul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial era parte a dreptului internațional cutumiar. Tribunalul trebuia să se expună dat fiind că partea germană susținea că ea nu avea obligația să aplice prevederile Convenției de la Geneva din 1929 relativ la tratamentul prizonierilor de război din motiv că URSS nu era parte la această convenție. Amintim că Dreptul de Haga numit și „dreptul de război” întrunea și Convenția de la Geneva din 1929.

Convenția de la Haga din 1907 cu privire la „legile și cutumele războiului terestru” prevede ocupația ca fiind acea situație când teritoriul se află sub controlul real al forțelor de ocupație. Ocupația se referă doar la teritoriile unde administrația forțelor de ocupație este în stare să exercite controlul efectiv și să impună un anumit comportament. Iar Convenția a IV-a de la Geneva din 1949 în art.2 menționează că convenția se va aplica în toate cazurile de ocupație a unei părți sau a întregului teritoriu chiar dacă această ocupație nu va întâmpina rezistență din partea populației.

Definiția ocupației evidențiază și caracteristicile specifice care o deosebesc de alte forme de intervenție a forțelor armate pe un teritoriu străin. Distingem trei caractere fundamentale ale ocupației:⁴³

1. Caracterul de efectivitate a ocupației și posesiei teritoriului.
2. Caracterul netranslativității de suveranitate.
3. Caracterul temporar ce antrenează o substituie limitată de competențe.

41 Ionel Cloșcă, Ion Suceavă. Dreptul internațional umanitar. Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1992, p.160.

42 Idem, p.160-161.

43 La caracterizarea caracterelor fundamentale ale ocupației ne vom baza pe lucrarea „Dreptul internațional umanitar” (1992), autori I. Cloșcă și I. Suceavă și pe materialele/practica acumulate de autorul raportului pe parcursul mai multor ani de activitate în calitate de expert al Comitetului Internațional al Crucii Roșii, Delegația regională Moscova.

1) Nu orice posesiune a unui teritoriu poate fi considerată ocupație militară (*ocupatio bellica*). „Un teritoriu este socotit ocupat – precizează art.42 din Regulamentul de la Haga – când se găsește de fapt sub autoritatea armatei inamice”. Deci, elementul esențial al ocupației este acela al efectivității posesiunii. În interpretarea Asociației de Drept Internațional: „Un teritoriu nu va putea fi considerat ca ocupat de inamic decât atunci când a fost evacuat de armata adversă, a căzut în puterea actuală și efectivă a forțelor armate ale inamicului și va rămîne astfel multă vreme”.⁴⁴ O altă tratare a termenului de posesie efectivă poate fi găsită în regulamentele interne ale forțelor armate a mai multe state. Acestea presupun că există posesie efectivă doar atunci când o parte la conflict are posibilitatea reală de a exercita puterea și impune un comportament pe teritoriul inamicului ocupat, pentru a putea îndeplini toate obligațiile impuse de Dreptul de Ocupație. O astfel de tratare permite puterii ocupante să fie exceptată de la răspundere pentru nerespectarea Dreptului de Ocupație pe motiv că nu controlau real teritoriul ocupat.

Interpretarea acestei probleme oferită de Comentariul Convenției IV de la Geneva din 1949 efectuat de CICR în 1958, este mai apropiată de esența și scopul protector al dreptului de ocupație față de persoanele care voluntar sau involuntar sunt implicate în acțiunile militare. Comentariul CICR presupune o interpretare mai largă decât cea oferită de art.42 din Regulamentul Convenției de la Haga din 18 octombrie 1907 cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru. Interpretarea oferită de CICR bazată pe art.2 și 6 din Convenția a IV de la Geneva, prevede că relațiile ce apar între civili și forțele armate de ocupație care înaintează în teritoriu, independent dacă există sau nu opoziție armată „vor fi guvernate de prevederile Convenției”.⁴⁵ Mai mult ca atât, nu va exista o perioadă intermediară între perioada de invazie, perioada de inaugurare și recunoașterea de puterea de ocupație a regimului stabil și efectiv a posesiei teritoriului ocupat. Comentariul CICR este de opinia că chiar și în cazul unei patruli care intră pe teritoriul inamic fără scopul de a rămîne acolo trebuie să respecte prevederile dreptului internațional umanitar de ocupație în relațiile cu civilii, o obligație în acest sens fiind interzicerea luării cu sine a civililor de către patrulă la plecarea din teritoriu. Luarea de civili de către patrulă ar fi calificată în aceste împrejurări ca încălcare a prevederilor art.49 din Convenția IV (acest articol fiind normă convențională a dreptului internațional umanitar de ocupație). Prevederea dată se referă la orice persoană care nu este conațională forțelor militare ocupatoare și care se află pe pământ sau ape recunoscute ca teritorii ce intră sub jurisdicția statului ocupat.

2) Principiul fundamental, consacrat în instrumentele pertinente de drept internațional umanitar, este că ocupația militară nu antrenează nici un fel de transfer de suveranitate teritorială asupra puterii ocupante. Suveranul teritorial continuă să-și conserve drepturile suverane, cu diferența că exercitarea în fapt a unor competențe de ordin administrativ și jurisdicțional trece, în limitele dispozițiilor dreptului internațional umanitar, în atribuțiile ocupantului. Această exercitare de competență este limitată la trei obiective:

- a) în vederea menținerii ordinii publice în teritoriul ocupat;
- b) pentru protecția populației civile;
- c) pentru asigurarea securității administrației și armatei de ocupație.

44 Proiectul cu privire la regulile de război în teritoriile ocupate (art.1), adoptate de International Law Association la cea de-a 35 sesiune, Varsovia. 1935.

45 Uhler Oscar, Henri Coursier [Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume IV](#), ICRC, Geneva, 1958, p.61.

În afară de aceste competențe exercitate de ocupant, statul al cărui teritoriu a fost ocupat își conservă prerogativele izvorâte din suveranitatea sa. Această idee răspunde nu numai unui raționament logic, ci și unui comandament juridic. Din moment ce ocupația are, conform normelor dreptului internațional, numai un caracter temporar, ea nu poate avea drept efect suprimarea suveranității naționale, ci numai crearea, pentru ocupant, a unei calități de administrator. Această situație decurge din principiul continuității vieții sociale și a ordinii publice.

Ocupația militară este o stare de fapt și nu una de drept, întrucât este lovită de viciul violenței, prin efectul căreia ocupantul a intrat în posesia teritoriului. Ca atare, teritoriul ocupat continuă, în principiu, să fie guvernat de legile statului suveran. Această regulă este consacrată atât în art. 43 din Regulamentul de la Haga din 1907, cât și în art. 64 din Convenția a IV de la Geneva din 1949. Ocupantul nu exercită puterea în numele guvernului legal, ci în numele său. Rezultă că, neavând drept de suveranitate asupra teritoriului ocupat, implicit ocupantul nu are dreptul: să-l anexeze, să-l proclame independent sau autonom, să creeze organe statale pe care să le investească cu prerogative de suveranitate.

Principiul dat a fost reconfirmat și de Consiliul de Securitate al ONU în legătură cu teritoriile ocupate de Israel,⁴⁶ în cazul conflictului dintre Iran și Irak și în cazul războiului din Kuweit.⁴⁷

- 3) Efectul principal al ocupației militare îl constituie substituirea limitată și provizorie a competențelor privitoare la administrarea teritoriilor ocupate. Substituirea de competențe este motivată, pe de o parte, de necesitatea continuității vieții sociale și a ordinii publice, iar pe de altă parte, de necesitățile militare ale ocupantului. Necesitatea acesteia a fost recunoscută prin hotărârea Curții Permanente de Arbitraj din 9 iunie 1931, în cazul Chevreau.

Jurisprudența internă, precum și cea internațională, a reafirmat în mod constant caracterul ne-translativ de suveranitate al ocupației militare. În schimb au apărut multe controverse, atât în practică cât și în doctrină, în ce privește exercitarea de către ocupant a competențelor legislativă, administrativă și jurisdicțională.

Aplicabilitatea dreptului de ocupație în condițiile actuale a fost confirmată de Curtea Internațională de Justiție în Avizul consultativ din 09.07.2004 „cu privire la efectele juridice ale construcției zidului pe teritoriile palestiniene ocupate”.⁴⁸

În raport cu *Legile și obiceiurile de război* Curtea a determinat, că normele Regulamentului anexă la Convenția de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru din 1907 (Convenția IV) ce are drept scop revizuirea legilor generale și a obiceiurilor de război, au devenit norme cutumiare de drept internațional. De aceea, deși Israelul nu este parte la această Convenție, normele Regulamentului sunt aplicabile și pentru el. În raport cu Malul de vest sunt aplicabile la moment doar partea III a Regulamentului – art.43, 46 și 52.⁴⁹

La capitolul *Protecției populației civile în timp de război*, Curtea s-a expus în formula următoare: din normele cutumiare de drept internațional privind interpretarea cu bună credință a tratatelor internaționale (art.31 și 32 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor internaționale

46 Security Resolution 242, of 22 November 1967, on The situation in the Middle East; Security Resolution 267, of 3 March 1969, on The situation in the Middle East.

47 Security Resolution 662, of 9 August 1990, on Iraq-Kuwait.

48 Avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție din 09.07.2004 „Conséquences juridiques de l'édification d'un mur dans le territoire palestinien occupé”.

49 Idem.

din 1969) reiese, că autorii Convenției IV de la Geneva tindeau să asigure protecția persoanelor civile în timp de război, indiferent de statutul teritoriului ocupat, după cum reiese din prevederile art.47 al Convenției și materialele pregătite pentru ea.⁵⁰ Statele părți la Convenția IV de la Geneva la fel au confirmat în cadrul conferinței sale din 15.07.1999, că Convenția trebuie să se aplice în teritoriile palestiniene ocupate. Aceeași părere este susținută de Comitetul Internațional al Crucii Roșii, Adunarea Generală și Consiliul de Securitate. Și-n final, Curtea Supremă a Israelului la fel a susținut această poziție în hotărârea din 30.05.2004. De aceea Curtea a ajuns la concluzia că Convenția IV de la Geneva trebuie să se aplice pe întreg teritoriul ocupat al Palestinei de către Israel, deoarece la momentul începerii conflictului între Israel și Iordania în 1967 acest teritoriu se afla la est de „linia verde”, iar mai apoi a fost ocupată de Israel. Deoarece operațiunile militare pe malul stâng de mult timp au luat sfârșit, sunt aplicabile doar acele prevederi ale Convenției IV de la Geneva care sunt prevăzute în partea 3 a art.6; art.1-12; 27, 29-34; 47; 49; 51-53; 59; 61-77 și 143.

Raportul Asociației avocaților americani la fel conține referințe la dreptul de ocupație, doar că în unele momente se susține ideea cum că acest drept este aplicabil părții „transnistrene”, cu ce nu putem fi de acord. Raportul susține „în cazul acesta, în timp ce Moldova este recunoscută ca posesoarea controlului *de jure* asupra Transnistriei, RMN a devenit ocupantul efectiv al regiunii, regimul *de facto* al acesteia. Cu toate că nu mai există un conflict armat între guvernul Moldovei și RMN, încă mai există o stare de ocupație”.⁵¹ Deținerea unui control efectiv asupra unei părți a teritoriului obligă autoritățile respective să asigure ordinea de drept în regiune, doar că în cazul nostru este vorba despre un regim creat artificial și susținut din exterior. În asemenea condiții nu putem vorbi despre aplicabilitatea directă a dreptului de ocupație în raport cu Federația Rusă, dar susținem că suntem prezenți în fața unui control efectiv din partea Rusiei asupra autorităților de la Tiraspol, ceea ce poate fi acceptat ca lipsa imparțialității din partea unuia dintre participanții la formatul existent de negocieri.

După cum a conchis CEDO în decizia din cazul *Ilașcu*: „În lumina tuturor acestor circumstanțe Curtea consideră că responsabilitatea Federației Ruse este evidentă vizavi de actele ilegale comise de separatiștii transnistreni, ținând cont de suportul militar și politic pe care ea l-a acordat lor în stabilirea regimului separatist, și de participarea personalului său militar în lupte. Procedînd astfel, autoritățile Federației Ruse au contribuit atît militar cît și politic la crearea unui regim separatist în regiunea Transnistria, care face parte din teritoriul Republicii Moldova. Curtea constată în continuare că chiar și după acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992 Federația Rusă a continuat să ofere suport militar, politic și economic regimului separatist (vezi paragrafele 111 și 161 mai sus), astfel permițîndu-i să supraviețuiască prin propria consolidare și prin obținerea unui grad de autonomie de la Moldova”.⁵²

Așa cum a fost menționat și în Raportul Asociației avocaților americani, influența *de facto* poate duce la responsabilitatea *de jure*, în special atunci cînd se constată că statul a depășit limitele sale acceptabile și a utilizat o influență ne-permisă. Indiferent dacă suntem convinși că acțiunile și declarațiile Rusiei dau naștere unei astfel de acuzații de responsabilitate statală conform dreptului internațional, aceste acțiuni pot fi înțelese pe deplin în contextul unui model mai general de comportament care perpetuează conflictul transnistrean.⁵³

50 Idem.

51 Raportul Asociației Avocaților orașului New York „Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste-din Moldova”, p.49.

52 Cazul *Ilașcu*, para. 382.

53 Raportul Asociației Avocaților orașului New York, p.69.

5. JURISDICȚIA APLICABILĂ ÎN RAPORT CU MEMBRII FORȚELOR ARMATE ALE UNUI STAT STAȚIONATE PE TERITORIUL ALTUI STAT

Chestiunea jurisdicției aplicabile în raport de persoane ce au comis anumite fapte ilicite este una actuală pentru dreptul internațional public. În condițiile în care poate apărea concurența de jurisdicția a două sau mai multe state, nu are o soluție unică nici în doctrină, nici în practică. Dat fiind că principiul egalității suverane ale statelor este unul din principiile fundamentale în dreptul internațional public, fiecare stat își păstrează dreptul să-și exercite jurisdicția în raport de persoane și de bunuri situate pe teritoriul țării sau în afara acestuia.⁵⁴ În asemenea condiții o soluție unică nu poate exista, asemenea situații sunt reglementate prin acorduri internaționale, inclusiv bilaterale și multilaterale. Asemenea acorduri pot prevedea aplicarea jurisdicției statului în anumite condiții, condițiile de predare și extrădare a persoanelor, instituirea unor Comisii de Anchetă sau de Conciliere în scopul reglementării situațiilor conflictuale etc.

Chestiunea aplicabilității jurisdicției în raport de personalul contingentelor militare, inclusiv a membrilor forțelor de menținere a păcii aflate sub gestionarea ONU, este una ce necesită o abordare aparte, dat fiind specificul acesteia, fapt confirmat nu doar de teoria dreptului internațional, dar și de practica statelor și a organismelor internaționale.

5.1. Aspecte teoretice

Unul din criteriile ce caracterizează statul ca subiect de drept internațional este exercitarea jurisdicției în raport de bunuri și persoane. Cert este că organizarea statală a societății este posibilă doar în cazul divizării populației după criteriul teritorial. Supremația teritorială presupune împuternicirile statului în exercitarea puterii depline și exclusive în limitele teritoriului de stat. Supremația teritorială este prevăzută și garantată atât prin legislația internă a statului, cât și prin normele dreptului internațional. Deși noțiunile de suprașterie și jurisdicție diferă, ele sunt strâns legate între ele. Este evident că în lipsa exercitării suprașteriei teritoriale nu poate fi exercitată jurisdicția asupra teritoriului în cauză.

Unul din elementele suprașteriei teritoriale este aplicarea jurisdicției extrateritoriale, conform căreia jurisdicția statului asupra cetățenilor săi se extinde și în spațiile internaționale. Jurisdicției extrateritoriale îi aparține și principiul personal, care reiese din suprașterea statului față de persoane. În baza acestui principiu efectele unor legi ale statului se răsfrâng asupra cetățenilor săi și a apatrizilor care locuiesc permanent în acest stat, în perioada când ei se află în străinătate. Aceasta se referă chiar și la ramurile coercitive de drept.

Un alt principiu al jurisdicției extrateritoriale, destul de larg răspândit astăzi, este principiul apărării. În baza lui, statul este în drept să tragă la răspundere penală persoane, ce nu sunt cetățeni ai săi, pentru comiterea infracțiunilor în afara teritoriului său, dar care sunt îndreptate împotriva intereselor statului sau a cetățenilor săi. Jurisdicția penală extrateritorială poate fi exercitată și în baza principiului universalității. În baza lui, orice stat este în drept să atragă la răspundere penală persoana ce a săvârșit în afara teritoriului de stat o infracțiune prevăzută de dreptul internațional.

Jurisdicția completă poate fi exercitată doar în exercitarea suprașteriei teritoriale. Jurisdicția

⁵⁴ Gamurari V., Osmochescu N. Suveranitatea și dreptul internațional: *probleme teoretice și practice actuale*. Chișinău: CEP USM. 2007. 258 p.

funcțională poate avea loc atât în exercitarea supremației teritoriale, cât și într-o măsură redusă, dincolo de ea. Supremația teritorială a statului în limitele teritoriului de stat este exercitată în limitele jurisdicției de prescripție față de persoanele ce se bucură de imunitate diplomatică. Aceste persoane sunt obligate să respecte legile statului de reședință, dar se bucură de imunitate de jurisdicție penală și administrativă. Jurisdicția de prescripție se răsfrânge asupra cetățenilor ce se află în străinătate în baza supremației personale a statului. Jurisdicția de executare forțată poate fi exercitată doar în limitele teritoriului statului.

5.2. Cazul personalului contingentului Federației Ruse situat în zona de conflict a Republicii Moldova

Această succintă analiză a formelor de exercitare a jurisdicției de către state ne permite să constatăm că în unele cazuri poate apărea concurența de jurisdicții. Este și cazul militarului din contingentul forțelor armate ale Federației Ruse, amplasate în zona de conflict, implicat în incidentul ce a avut loc la 01 ianuarie 2012 pe podul din orașelul Vadul lui Vodă. Federația Rusă are dreptul la aplicarea jurisdicției personale față de acesta, dat fiind că el deține cetățenia rusă, iar Republica Moldova are dreptul la aplicarea jurisdicției teritoriale, dat fiind că incidentul a avut loc pe teritoriul Republicii Moldova. Doar că Republica Moldova poate aplica jurisdicția sa în condițiile în care ar avea acces la această persoană, fie că este reținut de autoritățile moldovenești, fie că este extrădat la solicitarea Republicii Moldova de pe teritoriul unui stat cu care avem un asemenea acord semnat. Ce ține de Federația Rusă, este evident că ea nu-l va extrăda, dat fiind că unul din principiile dreptului constituțional prevede neadmiterea extrădării propriilor cetățeni. Acest principiu este unul universal și nu necesită o descriere detaliată. Soluția în cazul dat este adresarea autorităților Republicii Moldova către structurile competente din Federația Rusă privind instituirea unui grup de lucru și examinarea cazului prin prezentarea probelor respective. În condițiile în care fapta comisă va întruni condițiile unei componente de infracțiune conform legislațiilor ambelor state (dubla incriminare), atunci persoana în cauză va fi judecată de autoritățile ruse. Aceasta este soluția ideală, dar cu regret, în practică lucrurile stau un pic altfel.

Imposibilitatea aplicării jurisdicției statului în propriul teritoriu față de militarii străini nu este condiționată de legalitatea staționării forțelor armate străine. În situația unei ocupații armate se aplică dreptul ocupațional la care ne-am referit anterior și este evident că în raport cu militarii respectivi se aplică jurisdicția propriului stat. Iar în condițiile staționării forțelor armate străine în baza unui acord, de regulă prevederile convenționale stabilesc ferm faptul că membrii forțelor armate respective cad sub jurisdicția propriului stat. În cazul Republicii Moldova nu putem vorbi despre aplicabilitatea unui regim al ocupației în sensul clasic, dat fiind că staționarea forțelor ruse din start au reprezentat efectele destrămării ex-URSS, iar ulterior nu a fost semnat nici un document cu caracter juridic (care ar produce efecte juridice internaționale) între Republica Moldova și Federația Rusă, care ar prevedea retragerea forțelor armate ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv termenii acestei retrageri. În continuare ne propunem o analiză a situației în care contingentele armate ale unui stat se află pe teritoriul altui stat. Cu regret, membrii forțelor armate fac parte din categoria persoanelor care cel mai des comit infracțiuni, inclusiv grave.

În condițiile în care Republica Moldova *de facto* nu exercită jurisdicția în raport cu membrii contingentului militar al Federației Ruse, în egală măsură că și în raport cu persoanele ce comit infracțiuni pe teritoriul din stânga Nistrului, teritoriu ce se află în afara jurisdicției Chișinăului apare întrebarea logică care ar fi soluția respectivă. Să încercăm să dăm câte un răspuns succint la aceste două întrebări.

Ce ține de persoanele ce comit infracțiuni pe teritoriul din stânga Nistrului, soluția ar fi pornirea dosarelor penale și darea în căutare internațională a acestora, în așa fel limitându-le spațiul de circulație. În plus, am menționat și în raport că pentru anumite categorii de infracțiuni comise inclusiv și pe teritoriul Republicii Moldova nu poate fi aplicat termenul de prescripție – crimele de război, crimele contra umanității, genocidul. Am făcut și o aluzie referitor la posibilitatea aplicării și față de actele de tortură a acestui principiu, dar este o chestiune care nu ține în mod direct de dreptul internațional penal.

Referitor la exercitarea jurisdicției față de membrii contingentului militar al Federației Ruse, trebuie să constatăm că soluția juridică este conlucrarea organelor competente ale celor două state pe fiecare caz în parte cu condiția că este prezent principiul dublei incriminări. În caz contrar rămâne aceeași soluție – pornirea dosarului penal și darea în căutare internațională a persoanei în cauză.

5.3. Practica internațională

Problema acordării imunității poate deveni una din cele mai frecvente în aplicarea dreptului internațional penal. Ce ține de crimele de război comise în cadrul conflictelor armate internaționale, lipsa imunității *ratione materiae* reiese din tratatele ce reglementează conflictele armate. Argumentul Palatei Lorzilor ce se referă la Convenția contra torturii este aplicabil și dreptului de Geneva. De exemplu, art.146 al Convenției IV de la Geneva din 1949 prevede următoarele: „Fiecare Înaltă Parte Contractantă se obligă să caute persoanele învinuite în comiterea sau ordonarea comiterii unei încălcări grave menționate și indiferent de cetățenie, să le transmită instanței sale judiciare”.⁵⁵

Deoarece militarii (cel puțin în cadrul conflictelor internaționale) apar în calitate de reprezentanți oficiali a statului, obligația de a căuta și judeca persoanele bănuite în comiterea crimelor de război ar fi fost imposibilă în cazul aplicării imunității *ratione materiae* în raport cu crimele de război. În așa fel, constatăm că dreptul de Geneva a anulat imunitatea *ratione materiae* în raport cu crimele de război. Ce ține de crimele contra omeniului, regula expusă mai sus, ce prevede refuzul de la imunitate *ratione materiae* în cazul comiterii oricăror infracțiuni grave, este aplicabilă și în raport cu militarii, deoarece ei sunt la fel persoane cu funcții de răspundere.

Forțele armate străine ce se află pe teritoriul statului în lipsa acordului acestuia, conform doctrinei tradiționale a dreptului internațional se bucură de imunitate și exteritorialitate.⁵⁶ În cazul ocupației militare aceste forțe nu sunt supuse jurisdicției statului ocupat, ele se află sub jurisdicția statului ocupant, care trebuie să aplice prevederile Convenției de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru.⁵⁷ În alte situații, militarii forțelor armate inamice ce se află în străinătate, în principiu, se bucură de imunitate în raport cu faptele comise în calitate oficială. Însă, domeniul de aplicare a acestei imunități este foarte limitat, deoarece majoritatea infracțiunilor comise de militarii străini sunt considerate crime de război, în raport cu care imunitatea lipsește. Omorul populației civile a părții adverse, distrugerea și jefuirea bunurilor ei sunt considerate drept infracțiuni, prevăzute ce Convenția IV de la Geneva. Imunitatea pentru asemenea infracțiuni există doar în cazurile în care militarul străin fură bunul ce aparține altui militar străin. Evident, că asemenea statut special nu poate să nu influențeze dreptul interna-

55 Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război (a IV-a), semnată la Geneva la 12 august 1949.

56 Daillier P., Pellet A. Droit international public. 7-e edition. L.G.D.J. Paris, 2002, p.975.

57 Международная конвенция о законах и обычаях сухопутной войны (1910 г.). Международное право. Ведение военных действий. Сборник Гаагских конвенций и иных соглашений. Международный Комитет Красного Креста. Москва. 1999 г.

țional și imunitatea de stat *ratione materiae* în raport cu crimele de război, a crimelor contra umanității și a genocidului. Reiese că statutul special pe care-l posedă forțele armate străine nu are nici o tangență cu urmărirea penală exercitată de Curtea Penală Internațională.

Să ne referim la practica statelor membre NATO, dar presupunem că asemenea prevederi sunt incluse și-n acordurile încheiate de către alte state, care-și au contingente militare pe teritoriul altor state – Rusia în Ucraina, Armenia, Tadjikistan. În cazul în care forțele străine se află pe teritoriul statului cu acordul său, statutul lor, de regulă, este prevăzut de acordurile SOFA, de tipul celor care sunt încheiate de NATO și nu prevăd imunitate în sensul strict al cuvântului, dar stabilesc o jurisdicție paralelă, ce acordă statului ce trimite forțele armate sau statului de reședință, dreptul prioritar să-și exercite jurisdicția, de exemplu, în cazurile în care infracțiunea presupusă a fost comisă în cadrul exercitării obligațiilor funcționale. Altfel spus, chiar dacă statul ce a trimis forțele armate posedă jurisdicție prioritară, statul de reședință are dreptul să-și exercite jurisdicția, în caz că statul, ce a trimis forțele armate, nu dorește să supună urmărirea penale persoana bănuită în comiterea infracțiunii. Așa că apariția problemelor ce țin de imunitate sunt puțin posibile în situațiile în care sunt aplicate acordurile SOFA de genul celor care sunt utilizate în practica NATO.

O altă situație reprezintă acordurile privind statutul forțelor încheiate de SUA în baza schimbului de note.⁵⁸ Personalului i se acordă „statut echivalent cu cel de care se bucură personalul administrativ și tehnic al Ambasadei SUA conform Convenției de la Viena privind relațiile diplomatice. Deoarece acest statut presupune imunitatea deplină *ratione personae* cel puțin de la orice urmărire penală,⁵⁹ intentarea unui dosar penal în legătură cu comiterea unor infracțiuni grave ar fi imposibil.

Însă acordarea imunității depline în raport cu infracțiunile grave ar fi încălcat un șir de tratate internaționale. Și Convenția contra torturii și dreptul de Geneva cer ca statele să exercite urmărirea penală în baza jurisdicției universale, care ar fi fost imposibilă din punct de vedere practic în cazul imunității *ratione materiae* în raport cu torturile și crimele de război. Caracteristic pentru acordurile în domeniul drepturilor omului este aceea că ele reglementează obligațiile *erga omnes partes*, adică ele pot fi respectate sau încălcate doar în raport cu toți ceilalți participanți la aceste acorduri. Și invers, contrar celor spuse, un acord vamal multilateral, care poate fi organizat în calitate de o totalitate de obligații bilaterale, poate fi respectat în raport cu o parte și încălcat în raport cu altă parte.⁶⁰ Obligația de a urmări persoanele ce au comis infracțiuni sau au aplicat torturi nu poate fi respinsă în baza unui acord bilateral între statele participante la Convenția contra torturii sau la Convențiile de la Geneva. Totodată, în raport cu obligațiile prevăzute de acordurile vamale sunt admise unele devieri din partea ambelor părți. Iată de ce acordurile privind statutul forțelor armate, ce stabilesc imunități inexistente anterior în raport cu torturile și crimele de război, încălcă obligațiile participanților la asemenea acorduri, conform convențiilor menționate.

Cele expuse sunt aplicabile și în raport cu Convenția cu privire la genocid. Însăși Convenția, la prima vedere, nu prevede obligația de a intenta urmărirea penală pentru genocid în baza jurisdicției universale. Însă, art.IV al Convenției prevede că sunt supuse pedepsei persoanele ce au comis genocid, indiferent de funcția ocupată. Domeniul de aplicare a procedurii în cauză nu poate fi limitat prin simpla anulare a imunității în raport cu genocidul, dar trebuie să includă și interzicerea introducerii unei asemenea imunități. Aceasta reiese dacă nu din formularea

58 Agreement Regarding the Status of Military Personnel and Civilian Employees of the US Department of Defense who may be Present in the Republic of South Africa in Connection with Mutually Agreed Exercises and Activities (1999), State Dept. № 99-84.

59 Convenția de la Viena din 1961 privind relațiile diplomatice, art.37 (2).

60 Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23mai 1969, art.41 (1) (b).

expresă a Convenției cu privire la genocid, atunci din principiul bunei interpretări a tratatelor.⁶¹ În așa fel, acordurile privind statutul forțelor armate, ce prevăd imunitate în raport cu genocidul, vor încălca obligațiile părților în acest acord conform Convenției cu privire la genocid.

Trebuie să recunoaștem că nu doar Republica Moldova se ciocnește cu o asemenea problemă. Practica statelor ne demonstrează că în majoritatea cazurilor (nu este doar vorba despre state cu regimuri autoritare, în egală măsură această regulă se aplică și statelor cu un nivel înalt de democrație, cum sunt SUA, Marea Britanie, Franța, Canada etc.) persoanelor ce au comis încălcări grave în cadrul unor conflicte armate sau operațiuni de menținere a păcii li se aplică pedeapsa în mod formal. În unele cazuri sunt ignorate reguli recunoscute norme *jus cogens*, cum ar fi „nucleul” dreptului internațional umanitar.⁶² Problema este că asemenea situații sunt deseori soluționate reieșind din considerente politice, de aceea și nivelul de aplicabilitate a normelor de drept în mare parte depinde de factorul politic.

61 Ibidem, art.31.

62 Doar un singur exemplu – detenția combatanților talibani la baza de la Guantanamo de către autoritățile SUA în încălcarea prevederilor Convenției III de la Geneva din 1949 privind tratamentul prizonierilor de război.

6. CRITERIUL UMANITAR ÎN ACTIVITATEA OMP

Am început ultimul segment al raportului în cauză în mod special cu aspectul umanitar al operațiunilor pacifitoare, deoarece criteriul „umanitar” a fost unul din principalele pe întreg parcursul acestui conflict inclusiv din partea Federației Ruse. La fiecare efort întreprins de autoritățile de la Chișinău pentru a impune niște reguli de joc „civilizate” ce ar minimaliza efectele contrabandei, ce constituie principala sursă de venit pentru regimul de la Tiraspol, fapt recunoscut de experții naționali și internaționali, Rusia răspundea cu argumente umanitare urmate de susținerea regimului de la Tiraspol pe diverse căi economice.

Ultimii ani sunt caracterizați de o nouă practică a OMP, dictată de schimbările în relațiile internaționale. Pe de o parte, necesitatea acordării unei energii și a unor resurse crescânde diplomației preventive. Pe de altă parte, suntem martorii unei treceri la o „nouă generație” a OMP, ce includ pe lângă sarcini „tradiționale” un complet de măsuri, ce au drept scop soluționarea problemelor ce au generat crize în societățile zguduite: combaterea cazurilor încălcărilor în masă a drepturilor omului; prevenirea catastrofelor umanitare; contribuirea la reformele democratice; organizarea alegerilor; contribuirea la restabilirea structurilor guvernamentale și sociale; reorganizarea organelor de ocrotire a normelor de drept și a forțelor armate; gestionarea administrației locale; acordarea ajutorului măsurilor de deminare; restabilirea infrastructurii etc.

Asemenea obiective generale presupun necesitatea unor diverse măsuri decisive pentru exercitarea mandatului eliberat de Consiliul de Securitate. În anumite situații, în cadrul desfășurării operațiunilor pot fi aplicate măsuri de constrângere, cum sunt: acțiuni întreprinse în scopul realizării sancțiunilor, blocada, interdicția de a utiliza și a proiecta anumite arme, limitări teritoriale sau geografice privind utilizarea anumitor genuri de forțe etc.

Organizațiile umanitare sunt antrenate în activitatea politică și militară ce au drept scop reducerea parametrilor conflictului și restabilirea păcii, în special după perpetuarea ei în urma intervențiilor armate „umanitare”. Drept exemplu pot servi operațiunile armate în Cambodja, Bosnia, Kosovo, Afganistan și Irak.

„Imperativul umanitar”, ce reprezintă esența etică a activității majorității organizațiilor umanitare, confirmă că există obligația de a acorda ajutor în afara oricăror condiții, pretutindeni și în orice împrejurări, când această necesitate apare. Însă, în opinia unor experți, responsabilitatea principală pentru securitatea și bunăstarea cetățenilor revine guvernelor sale, iar „ajutorul umanitar este necesar doar în cazurile, în care guvernele sau combatanții nu doresc sau nu sunt în stare să-și îndeplinească obligațiile”.⁶³

Dacă e să aplicăm acest criteriu discursurilor ce au loc astăzi la capitolul intervențiilor armate „umanitare”, ne putem pune întrebarea – ar fi fost ele posibile în lipsa unei organizații cum este ONU – gata să contribuie la restabilirea ordinii, distruse în urma operațiunilor militare?

Organizațiile umanitare au constatat că nu este chiar ușor de fiecare dată să invoci responsabilitatea morală în exclusivitate guvernelor. Dileme etice ale activității umanitare au fost elucidate, de exemplu, în cadrul operațiunii armate din 1994, ce avea drept scop acordarea ajutorului refugiaților rwandezi, aflați în lagărele de pe teritoriul Zairului, mulți dintre care au participat nemijlocit la genocidul rwandez. Aceste lagăre serveau drept bază și centre de recrutare pentru grupările etnice Hutus, care prelungeau să comită omoruri și jafuri pe teritoriul Rwandei. Evident că obligația de a se implica și de a asigura, cel puțin demilitarizarea lagărelor, revenea, în

63 Швайцер Б. Моральные дилеммы гуманитарной деятельности в эпоху «гуманитарных» военных интервенций. Международный Журнал Красного Креста. Сборник статей. 2004 г., стр.115.

primul rând guvernului Zairului și posibil că ONU, fapt invocat nu o dată de către organizațiile umanitare. Pe de altă parte, în lipsa unui eventual ajutor umanitar internațional, existența acestor lagăre ar fi fost imposibilă, de aceea organizațiile umanitare, cel puțin unele din ele, simțeau responsabilitatea sa morală. Până la urmă, forțele armate ale Rwandei au atacat aceste lagăre în octombrie 1996, fapt ce a sporit numărul victimelor.⁶⁴

Deseori, procesul acordării ajutorului umanitar era învinuit de faptul că subvenționează politica de război, ducând astfel la prelungirea duratei conflictului, ajutorul umanitar nimerind direct sau indirect în mâinile combatanților. În calitate de exemple exprese deseori sunt aduse conflictele din Somalia, Liberia, Angola.

Unul din elementele caracteristice ale lumii contemporane constă în faptul că dacă anterior conceptul activității umanitare se încadra în limitele clare, având drept scop atenuarea efectelor războiului, în anii '90 ai secolului XX ea a devenit un principiu al relațiilor internaționale, dictat de Occident. După „lecțiile” dure din Bosnia, Somalia, Rwanda a fost întreprins un șir de experimente, în special din partea SUA și a Uniunii Europene, în scopul integrării ajutorului umanitar în cadrul structurii măsurilor politice adoptate în legătură cu conflictul în cauză. Tentativele de a utiliza ajutorul umanitar în calitate de mijloc politic au fost întreprinse, în special în Serbia, Sudan (regiunea Darfur), Afganistan, Coreea de Nord.⁶⁵

În pofida faptului că în ultimii ani se vorbește tot mai mult despre o eventuală „deminuare” a rolului ONU în procesul de gestionare a OMP, această poziție nu este unanimă. Secretarul general al ONU K. Annan (1997-2006) considera că faptul utilizării forțelor de coaliție poate fi argumentat în exclusivitate prin considerațiuni practice ca prim pas al reacției extraordinare în raport cu o situație de criză, dat fiind că acordă timp pentru pregătirea desfășurării operațiunilor sub egida ONU.

Realitățile de astăzi dictează necesitatea corespunderii noilor cerințe procesului pacificator. Iată câteva idei și criterii de bază, de care se conduce Secretariatul ONU în activitatea sa cotidiană, deși ele nu sunt întruchipate într-o oarecare instrucțiune formală.

1. OMP trebuie să fie aibă posibilitatea să schimbe în mod vizibil viața oamenilor în teritoriul activității misiunii chiar de la primele etape ale desfășurării acesteia. Conducătorul misiunii trebuie să posede dreptul să utilizeze o mică parte a fondurilor misiunii la „proiecte, ce produc efecte de scurt timp”, obiectivul cărora este ridicarea reală a calității vieții, în așa fel contribuind la o încredere față de noua misiune.
2. Alegereile „libere și echitabile” trebuie să privească ca parte a unor eforturi mai mari în scopul consolidării organelor de conducere. Alegerile trebuie să susținute de un proces larg de democratizare și constituire a societății civile, care include o guvernare civilă efectivă și cultură de respect față de drepturile fundamentale ale omului, pentru a nu fi creată impresia că alegerile au fost doar un mijloc de confirmare a tiraniei majorității și ca rezultatele lor să nu fie anulate prin intermediul forței după terminarea operațiunii pacificatoare.
3. Observatorii din cadrul poliției civile a ONU nu pot fi considerați pacificatori în cazul în care aceștia prin prezența sa doar încearcă să evite anumite acțiuni ilegale din partea colaboratorilor de poliție locali sau doar înregistrează asemenea acțiuni. Astăzi obiectivele ce sunt puse în fața unei misiuni pacificatoare dictează ca poliției civile să-i fie puse scopuri, cum sunt: reformarea, perfectarea serviciilor locale de poliție în conformitate cu standardele activității democratice polițienești și a drepturilor omului, în plus poliția civilă

64 Ibidem, p.116.

65 Ibidem, p.121.

trebuie să posede un potențial de reacționare efectivă în urma unor manifestări sporadice, precum și un potențial de legitimă apărare.

4. Componenta drepturilor omului ce face parte din orice OMP, în realitate este una foarte importantă pentru un proces de restabilire a păcii efective. Colaboratorii ONU pentru drepturile omului pot avea un rol important, de exemplu, în contribuirea la realizarea unui program general de reconciliere națională.
5. Dezarmarea, demobilizarea și reintegrarea foștilor combatanți constituie unul din mijloacele principale ce contribuie la consolidarea stabilității post-conflictuale, inclusiv la minimalizarea pericolului redeclanșării conflictului. Grație acestui fapt, procesul de restabilire a păcii aduce aport direct la asigurarea securității sociale și a ordinii de drept. Totuși, principalul scop al dezarmării, demobilizării și reintegrării nu poate fi atins în cazul în care aceste trei elemente nu sunt puse în aplicare concomitent. Combatanții demobilizați vor face tot posibilul pentru a reveni pe calea violenței, în cazul în care nu vor găsi mijloace legale de existență, altfel spus, dacă nu vor fi „reintegrați” în economia locală. Totodată, elementul reintegraționist al demobilizării și reintegrării este finanțat pe bază benevolă, iată de ce mijloacele financiare în aceste scopuri deseori nici pe aproape nu acoperă necesitățile.
6. Calea spre normalizarea deplină a vieții în societate ce a trecut printr-un conflict parcurge în mod expres prin aplicarea măsurilor pentru reconcilierea națională care trebuie să întrunească toți participanții la conflict.⁶⁶

Dezarmarea, demobilizarea și reintegrarea a constituit elementul cheie a peste 15 OMP în ultimii 15 ani. Mai mult de zece instituții și programe ale ONU, precum și diverse organizații internaționale (guvernamentale și non-guvernamentale) finanțează aceste programe. Se creează impresia că anume din aceste considerațiuni (numărul mare de subiecte implicate în planificarea și susținerea procesului de dezarmare, demobilizare și reintegrare) acest program nu are un element coordonator în cadrul sistemului ONU.

În pragul celor două milenii, comunitatea internațională a ajuns la concluzia că un proces efectiv de restabilire a păcii necesită crearea unui centru pentru coordonarea diverselor și multiplelor forme de activitate ce țin de consolidarea păcii. Comunitatea donatorilor ar trebui să privească ONU în calitate de coordonator al procesului de restabilire a păcii. Un asemenea proces efectiv constituie *de facto* un hibrid al activității politice și activității în domeniul dezvoltării ce are drept scop eliminarea surselor conflictelor. El necesită implicarea activă a părților, iar o asemenea implicare trebuie să fie multidimensională după caracterul său.

66 Заемский В.Ф. ООН и миротворчество. Курс лекций. Москва: Международные отношения, 2008, стр.169-171.

7. ASPECTE PRIVIND PUNEREA ÎN APLICARE A JUSTIȚIEI TRANZIȚIONALE

În constatarea juridiciei aplicabile în condițiile prezenței unui conflict „înghețat” vom aduce argumente în susținerea ideii de punere în aplicare a justiției tranziționale. Cert este faptul că situația existentă nu poate continua la infinit, iar punere în aplicare a procesului de trage-re la răspundere a persoanelor ce au comis acte de tortură, crime de război sau crime contra umanității este considerat drept o necesitate imperativă în dreptul internațional contemporan, inclusiv convențional și cutumiar.

Caracterizând justiția tranzițională, pornim de la faptul că în fața limitelor pe care le posedă justiția ordinară, creativitatea statelor din sistemul *common law* a dat naștere și a dezvoltat în anii 90 ai secolului XX justiția tranzițională. Acest concept este binevenit și permite de a restabili într-o manieră fundamentală noțiunea justiției în societățile post-conflictuale, determină contururile și pulverizează certitudinile. Dar sarcinile ce stau în fața justiției tranziționale sunt colosale, în primul rând, ea trebuie să evite instituirea unei spirale ce ar duce la o eventuală răz-bunare, acordând între timp posibilitatea conviețuirii între victime și foștii tortionari. În plus, ea este implicată în căutarea adevărului și a justiției în scopul reintegrării victimei în demnitatea sa, pentru a propune reparații, găsim între timp modalități de pedepse alternative sau judiciare pentru responsabili, în așa fel eliminând impunitatea.

După cum s-a observat din studiul propus, procesul justiției tranziționale într-o societate post-conflictuală este guvernat în special de principiul justiției. Justiție penală pentru victime și contra criminalilor, justiție reparatorie pentru întreaga societate, deci coerența și interacțiunile trebuie să fie restabilite.

În principiu, justiția tranzițională permite punerea în aplicare a unui număr de mecanisme repressive și preventive în domeniul dreptului și al securității statului și al persoanelor. Represiunile, reparațiile și reconcilierea reprezintă cuvintele cheie în acest sens. Consolidarea cadrului normativ și revizuirea acestuia impune un anumit număr de reforme în aparatul de stat.

Buna guvernare politică și economică constituie baza dezvoltării țărilor în tranziție, venind în calitate de alternativă violenței ca mijloc de expresie, de victorie politică și de acumulare a bogăției. Implicarea actorilor locali în adoptarea și punerea în aplicare a politicilor de dezvoltare, completarea conturilor publice și lupta contra corupției contribuie la acest echilibru al statului.

În același timp, dacă acceptăm că justiția tranzițională are un rol complementar, lupta contra impunității, prevenirea crimelor internaționale și garanțiile durabile ale respectării statului de drept și a drepturilor omului nu constituie pentru ea o competență exclusivă.

Riscul căruia este supusă societatea ce a trecut printr-un conflict este pericolul revenirii la starea de criză. În acest sens trebuie să menționăm că aproape 45 % din țările care iese dintr-o criză mai mult sau mai puțin gravă, revin în situații de violență în termen de mai puțin de 5 ani după terminarea conflictului. Cauzele unui asemenea efect trebuie căutate în perioada anterioară și posteroară conflictului.

Cheia în gestiunea problemelor puse de o situație post-conflictuală rezidă deci, într-o analiză a situației de stabilitate care a precedat declanșarea conflictului. Cunoașterea că statele ce se află în război au fost fragile înaintea conflictului și vor fi după, constatarea în societățile în reconstrucție post-conflictuală a semnelor fragilității vor permite anticiparea și reducerea riscurilor de transformare a unei eventuale crize într-un conflict armat.

Cert este să conștientizăm că fără adevăr justiție nu există și că fără justiție, impunitatea duce la răzbunare, iată de ce conceptul justiției tranziționale, chiar dacă acesta este imperfect, constituie cheia pentru asigurarea unei păci durabile, împiedicând trecutul să revină într-o formă violentă.

Echivalarea, din punct de vedere al efectelor, a încălcărilor grave ale drepturilor omului, inclusiv a torturii cu crimele internaționale, cum sunt crimele de război, crimele contra umanității și genocidul, ne permite să presupunem că în raport de acte de tortură poate fi în egală măsură ridicat termenul de prescripție. Argumentul principal este că actele de tortură pot fi comise o perioadă îndelungată, în special acasta se referă la situațiile de conflicte de durată sau la regimurile totalitare, pe când posibilitatea reală de a porni urmărirea celor culpabili poate apărea peste zeci de ani. În acest sens, obiectivele justiției tranziționale pot rămâne neatinse, fapt ce nu poate fi considerat benefic pentru societatea în tranziție. În unele cazuri statul poate monitoriza situația într-un anumit teritoriu, care fie că se află sub un control efectiv al unei părți beligerante, fie că se află sub regim de ocupație. Drept exemplu poate servi cazul Ciprului, divizat în Ciprul grecesc recunoscut și cel turcesc nerecunoscut sau cel al regiunii „transnistrene” a Republicii Moldova. În perioada în care structurile constituționale ale Republicii Moldova nu dețin un control efectiv asupra acestui teritoriu, ea poate doar monitoriza cazurile de tortură comise pe parcursul ultimilor 20 de ani în acest teritoriu. Cert este faptul că dacă teritoriul dat ar fi fost recunoscut sub regim de ocupație al forțelor străine, situație creată *de facto*, Republica Moldova nu ar fi fost condamnată de CEDO pentru încălcările drepturilor omului în această regiune, responsabilitatea fiind atribuită statului care *de facto* controlează această zonă, așa cum prevede dreptul internațional umanitar. Ne referim aici la cazul Ilașcu. Iar odată cu reglementarea definitivă a diferendului „transnistrean”, organele de drept, inclusiv cele ce vor activa în regiunea respectivă vor trebui să pună sub urmărire persoanele culpabile de comiterea actelor de tortură. Aceasta se referă în egală măsură și la persoanele subordonate Chișinăului ce au comis acte de tortură față de cetățenii din regiunea transnistreană. Justiția tranzițională vine să restabilească adevărul pentru toate părțile implicate în conflict și nu vine, după cum am mai menționat, să se răzbune pe reprezentanții „opoziției”. Altfel șanse pentru reconcilierea societății post-conflictuale sunt foarte puține. Să sperăm că și autoritățile Republicii Moldova în viitorul apropiat vor da dovadă de maturitate politică, ca ulterior practica tânărului nostru stat să fie preluată de alte societăți aflate în tranziție. În așa fel, vom demonstra că suntem demni să pretindem că facem parte din rândul statelor cu un nivel de democrație înalt, care pe prim plan pune constituirea statului de drept și respectarea necondiționată a drepturilor omului.

ÎNCHEIERE

Așa cum a fost menționat printre încercările ce au fost făcute de OSCE pentru a „convinge” Federația Rusă să-și îndeplinească obligațiile internaționale privind retragerea forțelor armate de pe teritoriul Republicii Moldova, putem menționa următoarea – în anul 1999, OSCE emite un document la Summit-ul de la Istanbul care readuce aminte deciziile summit-urilor de la Budapesta și Lisabona și repetă așteptările organizației privind urgenta și completa retragere a trupelor Federației Ruse din Republica Moldova. OSCE la acea vreme era gata să extindă termenul misiunii în Republica Moldova pentru a asigura securitatea retragerii. Rezultatele sunt bine cunoscute.

Referindu-ne la viitorul statut al unui contingent de observatori, inclusiv militari, trebuie să pornim de la interpretarea conceptului actual al politicii pacifitoare, care rămâne a fi una gestionată de ONU. Chiar dacă această misiune va fi gestionată la nivel regional, această politică trebuie să se bazeze în continuare pe obiectivele și principiile promovate de Carta ONU. Iată câteva idei și criterii de care se conduce Secretariatul ONU în activitatea sa de promovare a politicii pacifitoare. Cei drept, trebuie să recunoaștem că ele nu sunt fixate în mod expres într-un document, fapt ce nicidecum nu minimizează importanța acestora.

1. Misiunea trebuie să posede capacitatea de a îmbunătăți condițiile de trai ale populației din regiunea conflictuală, inclusiv grație promovării unor programe în care să fie antrenati reprezentanții tuturor părților în conflict.
2. Printre obiectivele misiunii trebuie să se evidențieze contribuirea la organizarea unor alegeri „libere și echitabile”. Totodată, alegerile trebuie să fie susținute de un proces larg de democratizare și consolidare a societății civile, care include asigurarea unei guvernări civile efective și promovarea unei culturi de respectare a drepturilor fundamentale ale omului, fapt ce la rândul său va asigura legitimitate viitorului scrutin electoral.
3. Printre obiectivele urmărite de misiunile contemporane, în special în cazul observatorilor din cadrul misiunilor polițienești, se enumeră reformarea și antrenarea serviciilor polițienești în conformitate cu standardele internaționale ale activității polițienești și ale drepturilor omului, inclusiv pentru ca poliția civilă să posede potențial de a reacționa efectiv în caz de tulburări în masă.
4. Un rol tot mai mare îi revine segmentului asigurării drepturilor omului. Reprezentanții misiunii pot avea un rol primordial în așa procese cum este de exemplu, punerea în aplicare a unui program universal de reconciliere națională.
5. Printre programele obligatorii ale misiunilor pacifitoare după terminarea „războiului rece” este așa numitul DDR – dezarmare, demobilizare și reintegrare a foștilor combatanți, ceea ce contribuie la stabilizarea situației post-conflictuale și duce la minimalizarea pericolului de redeclanșare a conflictului.
6. Atenționăm, că printre condițiile ce asigură normalizarea definitivă a vieții în societatea ce a trecut printr-un conflict armat, un rol important îi revine procesului de reconciliere națională, care trebuie să cuprindă toți participanții la conflict.

Nivelul slab de eficacitate a prezentei formule de negociere a conflictului „transnistrean” este practic evident. Este unul din puținele cazuri din istoria desfășurării OMP, dacă nu unicul, când o parte implicată în mod direct în conflict, susținând evident actorul de partea căruia a intervenit, preia rolul de mediator în reglementarea unei situații conflictuale. În așa mod, nici nu poate fi vorba despre respectarea principiilor ce guvernează politica pacifitoare, indeferent de nivelul desfășurării acesteia – fie este plasată direct sub controlul ONU, fie este gestionată în cadrul unei organizații internaționale regionale, dar care rămân în continuare a fi ghidate de obiectivele și principiile Cartei ONU.

Realitatea este că Uniunea Europeană tot mai activ se implică în situația din Republica Moldova. În condițiile create, când nu este respectat principiul imparțialității din partea unuia din actorii principali în procesul de negociere, necesitatea schimbării formatului de negociere a devenit evidentă. Așa după cum am menționat pe parcursul raportului Federația Rusă și-a pierdut dreptul moral de fi unicul jucător important în soluționarea conflictului „transnistrean”, în primul rând fiind că sistematic a fost și este încălcat principiul imparțialității.

Printre argumentele aduse, în primul rând atenționăm că pe parcursul a 22 (douzeci și doi) de ani situația nu a suferit schimbări spre îmbunătățire, din contra – părțile au fost puse pe poziție de inegalitate. Nu ne referim în cazul dat la prevederile dreptului internațional – după cum a fost menționat în raportul în cauză, Republica Moldova este unicul subiect de drept internațional ce reprezintă acest teritoriu, iar argumentele aduse de partea transnistreană în susținerea dreptului lor la separare sunt nefondate, în lipsa oricărei norme de drept internațional. Totodată, realitatea ține de faptul, că în schimbul punerii în aplicare a procesului DDR (dezarmare, demobilizare și reintegrare), forțele din stânga Nistrului au fost înarmate nejustificat, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ, iar autoritățile de la Tiraspol continuie să promoveze o politică agresivă față de Chișinău în lipsa unei reacții adecvate din partea „mediatorului principal”.

În calitatea sa de parte la Acordul de încetare a focului din 1992, Federația Rusă a încălcat sistematic prevederile acestui document juridic sub care și-a pus semnătura. Este vorba despre mai mulți factori, inclusiv politici, social-economici, umanitari etc. Iată doar câteva dintre ele.

În primul rând, în pofida faptului că părți la acord sunt Republica Moldova și Federația Rusă, ulterior cu eforturile ultimei a fost inclusă și așa numita parte „transnistreană”.

În al doilea rând, pe parcursul acestor ani introducerea unor pseudo-posturi vamale și de frontieră de către partea „transnistreană” a fost susținută de Federația Rusă, fiind încălcat unul din principiile acordului din 1992 (art.5) – libera circulație a persoanelor, bunurilor și serviciilor.

În al treilea rând, este sistematic încălcat conceptul asistenței umanitare acordate de către un stat sau o organizație internațională. Practica internațională reiese din faptul că un asemenea ajutor este acordat statului sau unei regiuni concrete doar cu acordul administrației centrale și de comun acord cu ea. În mod normal, Republica Moldova și Federația Rusă ar fi trebuit să reglementeze mecanismul de acordare și distribuire a ajutorului umanitar în baza unui document negociat de ambele părți și pus în aplicare într-un mod transparent și echitabil.

În al patrulea rând, diferențierea relațiilor economice dintre Federația Rusă și Republica Moldova, pe de o parte și Federația Rusă și regiunea „transnistreană”, pe de altă parte, la fel este un argument în susținerea ideii încălcării obligațiilor internaționale față de Republica Moldova de către Federația Rusă. Ori, principiul *pacta sunt servanda* rămâne a fi unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional, recunoscut ca normă *jus cogens*.

În al cincilea rând, influența politică pe care o are în regiunea „transnistreană” Federația Rusă, permite administrației de la Tiraspol să aibă o atitudine neconstructivă în dialogul cu autoritățile de la Chișinău în reglementarea conflictului „transnistrean”. În calitate de argument poate fi adusă și jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului, cazurile Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei (2004) și Catan și alții c. Moldovei și Rusiei (2010), care pot fi considerate drept probă al exercitării unui control efectiv în regiunea „transnistreană” de către Federația Rusă.

Amintim că conceptele de „control efectiv” și „control general” au fost descrise în prezentul raport, în calitate de argument fiind aduse practica judiciară a Curții Internaționale de Justiție și a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie.

În al șaselea rând, în pofida faptului că forțele armate ale Federației Ruse nu pot fi considerate forțe de ocupație în sensul stric al termenului așa cum este interpretat acest institut de dreptul internațional public, anumite criterii ne permit să constatăm că prezența forțelor armate ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova a depășit orice argumentare din punct de vedere juridic, nemaivorbind despre latura morală a chestiunii în cauză. Exemplele aduse – Raportul asociației avocaților americani din 2005 și cazul Ilașcu examinat de CEDO ne permit să constatăm că Rusia este implicată în mod direct în acest conflict, fapt confirmat și de Acordul de încetare a focului semnat de Republica Moldova și Federația Rusă la 21.07.1992.

La rândul său, asigurarea securității frontierei administrative cu regiunea „transnistreană” poate avea loc prin introducerea unor posturi efective de control, dar care, la rândul său, necesită o argumentare suplimentară, inclusiv din punct de vedere al dreptului internațional, fie că se află sub regim de ocupație, fie că este controlată de insurgenți.

În asemenea condiții, revizuirea prevederilor Acordului poate fi argumentată și prin doctrina *rebus sic stantibus*, care susține că refuzul în mod unilateral de la un tratat poate avea loc în rezultatul schimbărilor esențiale ale condițiilor. Starea de lucruri pe parcursul a 22 de ani, inclusiv efectele prezenței forțelor armate ale Federației Ruse și situația critică din Ucraina, în special odată cu intervenția armată a Federației Ruse pe teritoriul acestui stat (astfel două state părți la procesul de reglementare a conflictului „transnistrean” se află *de facto* în stare de război), face destul de actuală doctrina în cuază. Chiar dacă această doctrină nu și-a găsit loc în documentul de codificare a dreptului tratatelor internaționale – Convenția de la Viena din 1969 – este recunoscut faptul că această normă are un caracter cutumiar. Cel puțin doctrina în cauză poate fi un argument în susținerea poziției Republicii Moldova privind schimbarea formatului actual de pacificatori și înlocuirea acestuia cu observatori civili, care ar prevedea implicarea cea mai activă a Uniunii Europene în reglementarea definitivă a diferendului „transnistrean”.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În urma studiului efectuat am constatat următoarele:

1. Ineficiența actualului format de negocieri a devenit evidentă, dat fiind că pe parcursul anilor s-a constatat că Republica Moldova *de facto* s-a aflat într-o totală izolare, neavând nici o susținere reală, cu excepția uneia formale din partea OSCE și a uneia declarative din partea Federației Ruse.
2. În egală măsură Ucraina, în calitate de mediator, pe parcursul tuturor acestor ani a fost implicată *de facto* de partea regiunii „transnistrene”, situație condiționată de numărul mare de etnici/cetățeni ucraineni în zonă.
3. În condițiile în care interesul Federației Ruse și a Ucrainei este argumentat prin numărul mare de etnici/cetățeni ruși și ucraineni în zonă, este logică solicitarea implicării cât mai active în dialog a Uniunii Europene, dat fiind că pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv regiunea „transnistreană”, locuiește un număr suficient de persoane ce dețin cetățenia României, stat membru al UE.
4. Anexarea Crimeei a demonstrat întregii lumi faptul, că chiar și atunci când există angajamente internaționale cu participarea în calitate de garanți ai integrității teritoriale și a inviolabilității frontierelor unui stat suveran (Memorandumul de la Budapesta din 1994) a membrilor permanenți a Consiliului de Securitate al ONU, unul din garanți și-a permis să încalce în mod fățiș angajamentele sale asumate pe plan internațional.
5. În aceste condiții, considerăm necesar, înlocuirea actualului format al forțelor de menținere a păcii cu unul de observatori civili și polițienești în baza principiilor ce stabilesc concep-tul contemporan al politicilor pacifitoare promovate de ONU, enumerate anterior.
6. Este necesar de a intensifica dialogul diplomatic cu instituțiile Uniunii Europene pentru asigurarea implicării cât mai active în procesul de reglementare a conflictului, inclusiv prin atribuirea unui rol decisiv în cadrul viitorului format.
7. În același timp nu putem nega importanța participării la procesul de negocieri într-un nou format a statelor deja prezente în procesul de negocieri – a Ucrainei și a Federației Ruse – doar că în cazul ultimei, fără un imaginabil și pretins drept de veto.
8. Referitor la altă chestiune importantă – atribuirea responsabilității persoanelor ce comit fapte ilegale pe teritoriul Republicii Moldova, ce nu este controlat de autoritățile constituționale de la Chișinău, considerăm că:
 - urmărirea persoanelor ce au comis crime internaționale, inclusiv crime de război, crime contra umanității sau crime de genocid, este posibilă în baza principiului jurisdicției universale;
 - urmărirea persoanelor ce au comis infracțiuni de drept comun poate și trebuie să aibă loc în baza unei colaborări cu Interpol, Europol, dar în egală măsură și în baza acordurilor bilaterale cu alte state sau a unor acorduri multilaterale încheiate în cadrul unor organizații internaționale, la care Republica Moldova este parte.